34

student

TÝDENÍK MLADÉ INTELIGENCE
Ročník IV.
21. srpna 1968
Cena 1 Kčs

ROZHOVOR TIGRIDA S VOSKOVCEM; REPORTÁŽ ZE SOFIJSKÉHO FESTIVALU; FRANCIE 1968 IV; AJ.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. KNIHOVNA

SNÍMEK MIROSLAVA ZAJÍCE K REPORTÁŽI NA STR. 4 A 5

Protože se v poslední době objevil v různých oficiálních stanoviscích názor, že časopis Student postrádá vyhraněnější koncepci, pokládá šéfredaktor tohoto listu za potřebné zveřejnit interní redakční dokument. Zformuloval ho v dubnu 1968 jako stanovisko pro diskusi s redakcí, kruhem spolupracovníků a předsednictvem Svazu vysokoškolského studentstva, které s ním tehdy vyjádřily zásadní souhlas.

ALEXEJ KUSÁK:

O STUDENTU a mladé inteligenci

1. Časopis, který chce sehrát významnou úlohu v době, kdy zdánlivě padla všechna tabu, musí nalézt především sebe sama, musí dospět k vlastnímu sebeuvědomění.

2. Protože Student je dnes týdeníkem mladé inteligence, musíme se ptát, jaké je dnes poslání mladé inteligence. Odpověď je zřejmá: rozbourat všechna tabu, všechny zábrany, vkročit na všechna zakázaná území a pečlivou analýzou dospívat postupně k stále syntetičtějším pozitivním názorům. Protože se pozornost ostatních časopisů upírá většinou pouze k oněm tabu, které jsou projevem podstatnějších zábran ve vědomí společnosti, měl by se časopis soustředit především na tuto podstatu.

3. Policejní represe, zneužití vězeňství, cenzura, osobní moc, skupinová vláda a další tzv. deformace, na které se upírá dnes pozornost veřejnosti, jsou vnějším projevem deformace myšlení a vědomí společnosti. Leckdy však bylo toto myšlení deformováno natolik, že už není schopno sebe sama vnímat jak zdeformované. Je natolik uvězněno v kobkách dogmat, že není schopno samo se osvobodit, učinit onen rozhodující krok z temna vstříc světlu, ba co víc, nepřeje si ho a je dokonce ve svém stavu spokojeno. Úlohou mladé inteligence je nejen pomáhat této revoluci myšlenky, ale i uvědomit si při tom samu cestu zdeformované myšlenky, pochopit tuto cestu a nabývat přitom toho, čemu se říká praktická zkušenost — jedině tím může mladá inteligence pomoci sama sobě.

4. Bylo by totiž naivní si myslet, že mladá inteligence může hrát roli permanetního spasitele společnosti. Ukázalo se ostatně, že takové permanentní spasitelství přináší s sebou vždy a zákonitě i degeneraci spasitelů. Proto jediným možným způsobem, jak může mladá inteligence pokračovat ve svém aktivním působení, je navázat kontakt s jinými společenskými skupinami a konfrontovat s nimi své názory a zkušenosti. Z těchto skupin jsou pro takovou konfrontaci nejzávažnější dvě: starší inteligence a mladé dělnictvo. Mělo by být proto jedním z úkolů redakce Studenta organizovat takovou názorovou konfrontaci, a to pomocí diskusí, rozhovorů, reportáží a dalších forem novinářské práce.

5. Od mladé inteligence očekává společnost dvě věci: a) provokaci, b) rozum. Tyto faktory jsou jen ve zdánlivém rozporu a ve skutečnosti jsou jen dvěma částmi přirozeného projevu mladé inteligence. Provokace, bourání norem a zábran vycházejí ze silného citového zaujetí mládí. Mladá inteligence má však současně přirozený sklon tyto afekty racionalizovat a radikalizovat, to znamená používat svého vzdělání a rozumu k tomu, aby se dobírala takových řešení, která vedou ke kořenům současné společenské krize. Provokační postoj se nesmí stát prostředkem nihilistického odmítání všeho a všech, nesmí být absolutizován, ale nazírán jen jako prostředek k probouzení společnosti z její letargie. Současně s provokačním postojem musí mladá inteligence formulovat pozitivní program, kterým by vytvářela své postavení a vážnost uvnitř společnosti.

(Pokračování na str. 2)

POLITICKÁ EMIGRACE V ATOMOVÉM VĚKU

PAVEL TIGRID:

(Výňatky ze stejnojmenné knihy vydané letos v Paříži)

■

Otiskujeme v tomto čísle — jako pokračování našich článků věnovaných emigrační problematice — úryvek z Tigridovy knihy Politická emigrace v atomovém věku, rozhovor s autorem a ukázku jeho publicistické práce v časopise Svědectví, který řídí. Nečiníme tak samozřejmě proto, že bychom tím chtěli Pavlu Tigridovi prokazovat nějakou úslugu nebo propagovat jeho názory. Chceme tím pouze dát slovo autorovi, který může poskytnout velmi diferencující a kritický pohled na českou politickou emigraci, i když samozřejmě pouze z jedné, tj. ze své strany. Redakce počítá s tím, že otiskne k této problematice i názory druhé, tj. naší strany, zejména názory našich politiků a historiků.

Počátky bezprostředně poúnorové emigrace nebyly snadné. V nejhrubších rysech byly už zachyceny jinde a je dosud příliš brzo na sepsání téměř dvacetileté historie tohoto exilu. Jako všechny ostatní, i on si musel odbýt své dětské nemoci: přeceňování vlastního významu, spory o tzv. kontinuitu, frakcionářství, představy o osvobození zvenčí, o vlastním poslání jako strážci národního odkazu, o svých možnostech a výhledech. V československém případě se situace ještě komplikovala separatistickým hnutím jak slovenským, tak českým, které v zahraničí nejednou nalezlo podporu emigrací předchozích a v kruzích krajanských usedlíků, zejména v Americe a v Kanadě.

Sklon, patrný zejména mezi Čechy, k trýznivé sebekritice, ironizování a i cynismu, přispěl nemalou měrou k atomizaci čs. politického exilu. Pokládalo se — a v některých kruzích, které uvažují v pojmech „osvobození", se dosud pokládá — za politickou, ne-li rovnou národní katastrofu, že Čechoslováci v zahraničí jsou roztříštěni a rozpolceni, že neexistuje vrcholný, jednotný, sokolsko-legionářsko-demokraticko-masarykovsko-štefánikovský československý zahraniční orgán. Ostatně dosud dochází k občasným pokusům jej vytvořit, obnovit, „nastolit". A je příznačné, že nejeden návštěvník z Československa, který po násilné izolaci stalinského údobí se v šedesátých letech poprvé bezprostředně seznamoval také se skutečnostmi čs. exilu, byl upřímně zneklidněn, když se dozvěděl, že takováto „vrcholná" organizace neexistuje. Nesvědčilo to o úpadku, ne-li o zradě na národních ideálech? Cožpak od věků se politická emigrace nesdružovala v rady, výbory a spolky, jejichž cílem bylo společnými silami svrhnout nebo aspoň podlomit vládu, která ji vytvořila? Odpůrci režimu doma i v zahraničí, většinou příslušníci střední a starší generace, shodně a starostlivě pokyvovali hlavami: tož jednoty není a v jednotě, jak známo, je síla.

Tato vytrvalá, historicky zdůvodnitelná, ale v podstatě trpná víra v samospasitelnost jednoty zhusta vedla nikoli k zvýšenému úsilí o jednotu, ale k vytváření legend o její existenci. Sociologa a historika bude jednou zajímat, jak sveřepě a soustavně vnucovali tuto legendu o jednotě představitelé KSČ lidu doma, a jejich hlavní odpůrci svým ovečkám v exilu — každý po svém. Komunisté ovšem měli dobré důvody k tomu, aby vždy znovu „zahájili boj" za svou jednotu s lidem: míra nesouhlasu s politikou strany nabyla totiž opravdu kritických rozměrů.

Jde v podstatě o to, že situace, možnosti i pracovní metody politické emigrace v atomovém věku se změnily; pochopitelně, neboť v témže věku se změnily donedávna tradiční přístupy, metody a možnosti politiky a diplomacie vůbec. Řekli jsme už v těchto poznámkách, že rovnováha „nukleárního teroru" prakticky vylučuje válku jako nástroj politiky; ukázali jsme, že i sebelépe organizovaná, odhodlaná a jednotná emigrace to nakonec obyčejně prohraje, když si vsadí na kartu zásahu zvnějška, vojenské intervence svého protektora a spojence. Naopak — a to je smyslem těchto úvah — přirozený, spolehlivý, nesporný a nakonec vítězný spojenec každé opravdu **demokratické** a **liberální** (nebo **socialistické**) politické emigrace — či emigrantů — je společenská změna ve směru k otevřené, pluralistické, parlamentní demokratické společnosti. Tomuto evolučnímu nebo revolučnímu — procesu napomáhat, účinně ho posilovat a ovlivňovat, spojit se s ním, znamená spojit se s hlavní společenskou a politickou silou naší doby.

Vcelku už nepopíratelný a nepopíraný neúspěch československého „modelu socialismu", spolu s rozpadem mezinárodního komunistického hnutí jako ideologického a mocenského monolitu (a polycentrickými tendencemi, které tento rozpad vyvolal), stojí ovšem vysoko na straně zisků politické bilance poúnorové emigrace. Nutno hned dodat, že ona sama k tomuto vývoji přispěla jen nepatrně a nepřímo, i když její generačně mladší část celkový trend už dávno vystihla a politicky celkem správně vyhodnotila.

Ale to není podstatné, důležitější je, že v důsledku těchto událostí se neobyčejně rozšířilo **pole srozumění mezi národem doma a jeho emigrací** — základní to předpoklad úspěšné práce každého politického exilu. Toto srozumění se v poslední době rozšiřuje nejenom na ty občany, kteří (často důvodně) měli v minulosti výhrady a pochyby o zásadách či taktice těch, kdo v únoru 1948 prohráli a odešli; umožňuje (a v nečekané míře už umožnilo) obnovit dialog, který byl v roce 1948 násilně přerušen a který se tehdy odvíjel v podstatě mezi demokratickými socialisty a komunisty. Obnova tohoto dialogu má širší význam, přesahující problematiku, kterou tu zkoumáme — i když, a právě proto — umožňuje politické emigraci podílet se činně a pozitivně na řešení jednoho z aktuálních problémů soudobého mezinárodního vývoje: na pokusu o mírové soužití mezi komunistickými zeměmi sovětské nebo neodvislé orientace a demokratickým světem, především západním.

■

Československý poúnorový politický exil, podobně jako ostatní emigrace ze zemí střední a jihovýchodní Evropy, měly od roku 1956 zhruba na vybranou: buď se zapojit do proudu neustálé výměny styků a dialogu, nebo se postavit mimo něj, či proti němu. Kdyby byl býval zorganizován do emigrantských politických útvarů podle zásad jednoty a akční disciplíny (v exilu ovšem jen nesnadno splnitelných), byla by se pravděpodobně realizovala alternativa druhá. Zmínili jsme se už v těchto úvahách o tom, že některé emigrantské organizace spojily svůj osud s konzervativními politickými silami na Západě a že věnují mnoho úsilí právě diskreditaci dialogu mezi demokraty a jejich odpůrci. Organizační roztříštěnost české a slovenské politické emigrace, ale hlavně dvě desítky let života v zemích, které jí poskytly azyl, způsobily, že převážná většina příslušníků československé poúnorové emigrace v podstatě přijala zásady styku a dialogu s lidmi z druhého břehu. Tím se také stala částí neoddělitelnou a plnoprávnou částí, pluralistické západní společnosti.

A tak tato politická emigrace nejenom unikla tvrdému exilnímu osudu vlastní izolace, zkostnatění a bezvýhlednosti, ale naopak stojí dnes po boku nejlepších sil vlastního národního celku v jeho úsilí o širší svobody, o spravedlivější život, o fungující politický a hospodářský model **doma**, v Československu. To znamená, že se stala v zemi, z níž vyšla, **politickou silou**, že se napojila na společenský proces, který živelně probíhá, a který podle našeho soudu, je nezadržitelný. Význam této skutečnosti lze sotva přecenit. Vždyť emigrace nalezla a nalézá spojence dokonce i v táboře svých odpůrců, mezi nimi i těch, kteří ji budováním stalinského systému pomohli vytvořit. Její kdysi nenávistní nepřátelé korigují svá tehdejší stanoviska. Poúnorová emigrace je dnes aktivním partnerem těch sil, jež doma odhalují omyly, přečiny a krutosti jedné nešťastné éry, ba často i nesmyslnost a marnost podnikání mužů minulosti.

Pokouší se také potírat přízrak marnosti, únavy a hlavně izolace, který

(Pokračování na str. 3)

PAVEL TIGRID

Narozen v Praze roku 1917, studoval práva, za války v BBC, po válce šéfredaktorem Obzorů a Vývoje, po roce 1948 krátce programovým ředitelem čs. vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa, pak emigroval do Ameriky, dnes evropským zástupcem jednoho newyorského nakladatelství v Paříži, vydává časopis Svědectví a stejnojmennou edici.

PRÁVO XX. STOLETÍ

V minulých dnech — v souvislosti s jednáními v Černej nad Tisou a v Bratislavě — jsme se přesvědčili, že samotný fakt zrušení cenzury nestačí k tomu, abychom byli masovými sdělovacími prostředky dostatečně informováni o všech otázkách, které se nás týkají. Nastala situace, kdy nás tyto prostředky nemohly informovat, protože samy měly nedostatek informací.

Ukázalo se, že je třeba doplnit svobodu slova a projevu, která je skutečně základním občanským právem, o čemž svědčí její význam v celém polednovém období, dalším právem, které nazval N. Wiener — jeden ze zakladatelů kybernetiky — právem XX. století: právem na informace. Jinými slovy řečeno, jde o to, aby — modelově vyjádřeno — vznikl takový právní vztah, v němž jeden jeho subjekt (ovládání) má p r á v o být informován, a druhý (vládnoucí) p o v i n n o s t informovat: okamžitě a úplně o všech jednáních, která vede, a o rozhodnutích, která z těchto jednání vyplývají. Což se nestalo nejen v průběhu a po skončení jednání v Černé nad Tisou a v Bratislavě, ale i v případě dalších zahraničně politických jednání: po „drážďanské schůzce", po návštěvě Dubčeka, Smrkovského a Černíka v Moskvě, atd. (Takže bychom — podle mého názoru — mohli všechna tato jednání označit za jednání v souladu s protileninskou zásadou tajné diplomacie a tajných jednání o osudech národů.)

Nedostatečné informace nám jsou poskytovány v hojné míře i o jednáních a rozhodnutích nejvyšších státních a politických orgánů, které se týkají vnitropolitických otázek. Za všechny stačí uvést jeden, v současné době velmi diskutovaný případ: odvolání s. Václava Prchlíka z funkce vedoucího státně-administrativního oddělení ÚV KSČ. Naše veřejnost byla seznámena pouze s faktem jeho odvolání, nikoliv s důvody, které si může pouze domýšlet.

Domnívám se proto, že je nutné, aby vládnoucí povinnost informovat plnili, a aby se i občané co nejrozhodněji dožadovali svého práva být informováni. -kr-

AUSGERECHNET LETENSKÁ PLÁŇ

Vlastně její část byla NVP urychleně vyhrazena k účelu. K účelu umožnit občanům volnou výměnu názorů. Tak se to říká ve zprávě (prošla denním tiskem ve středu 14. srpna) o schůzi rady NVP.

Letenská pláň je místo účelné a logicky zdůvodnitelné. Tak jako meziválečné atmosféře odpovídala v tomto místě Prahy dvě fotbalová hřiště a sousedské rivalství Sparty a Slávie, tak se po válce na ní pravidelně každý rok dařily pohledné vojenské přehlídky, které poblíž stojící mohutný J. V. Stalin nesledoval, neboť byl pokaždé otočen zády. V období demokratizace dává tedy NVP pláň k dispozici „aby umožnil občanům volnou výměnu názorů".

Po práci si jistě každý rád zajede na její vyhrazenou část. Bude při tom pamatovat, jak ho rada NVP žádá, aby byl nápomocen také orgánům VB při jejich práci, kdyby se na shromáždišti něco šustlo. Také si bude připomínat, že musí postupovat v souladu. V souladu s právními předpisy (dodržování nočního klidu, čistoty ap.). Nakonec si připomene, že jiná shromáždění musí být včas hlášena příslušnému národnímu výboru. Ale to už bude vlastně na místě a pustí se do boje s větrem, který se tady umí opírat.

X X X

Týž den se problémem Hyde parků zabývalo i předsednictvo ÚV KSČ. Asi se jeho členové dozvěděli, že o tom jedná rada NVP. Určitě to nebylo naopak. PE

STUDENT, nositel Kárného řádu I. Steigra.

STUDENT

Vychází ve vydavatelství Mladá fronta. Šéfredaktor: Alexej Kusák. Zástupce šéfredaktora: Petr Feldstein. Redakce: Dagmar Bendová, Miloš Beneš, Ladislav Kadavý, Alexandr Kramer, Jiří Kroupa, Tomáš Pěkný (člen vedení redakce), Emanuel Pluhař, Helena Votrubová, Fotograf: Petr Hodan. Grafická úprava: Miroslav Klomínek. Tajemník redakce: Přemysl Wiesner.

Adresa redakce: Praha 1, Staroměstské náměstí číslo 17, telefon 220 283. Tiskne Mir, Praha 1, Panská 8. Redakce nevrací nevyžádané rukopisy. Rozšiřuje a objednávky přijímá PNS. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — ústřední expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Praha 1, Jindřišská 14. Předplatné ročně 52 Kčs, čtvrtletně 13 Kčs.

© STUDENT 1968

ZÁRUKA OBRODY

Na svém zasedání 13. srpna t. r. „... předsednictvo ÚV KSČ odmítlo nepodložené útoky proti Lidovým milicím, které jsou ... jednou ze záruk socialistického charakteru obrodného procesu naší společnosti."

Když záruka, tak záruka. A co tomu říká „historia — magistra vitae"?

Prověrka vedoucích funkcionářů Bezpečnosti „byla vskutku zahájena koncem roku 1950. K tomu účelu byla vytvořena tzv. vyhodnocovací skupina, která podléhala přímo ministrovi. Jejími členy se stali také bývalí příslušníci Bezpečnosti, kteří pro hrubé zacházení s vězněnými byli zavřeni ... Potom dostal vedoucí skupiny (B. Klicha) úkol, aby vybral kolem sta příslušníků Lidových milicí, jejichž seznam mu poskytl B. Köhler, a soustředil je ve zvláštní škole ..."

„V druhé polovině ledna 1951 se provedly úpravy zámku v Kolodějích, aby mohl sloužit jako objekt pro větší počet vězňů. Sklepení se proměnila ve vězeňské cely. Většina z nich bez oken, všechny bez podlahy, tedy naprosto nevyhovující, nedůstojné pro lidi."

„27. ledna svolal náčelníky Bezpečnosti L. Kopřiva na poradu. Když opouštěli místo schůzky, byli jeden po druhém odvezeni příslušníky Lidových milicí, a tím zatčeni. Tak se ocitli v Kolodějích O. Závodský, velitel Státní bezpečnosti, dále velitelé různých sektorů ..."

Vězni „generálové Z. Novák, R. Bulander a kromě nich J. Smrkovský, V. Hajdů, T. Baláž ... žili v hrozných podmínkách. Fyzický nátlak byl nepředstavitelný. Výslechy řídili B. Doubek a J. Janoušek, kteří se vyznačovali „ostrým způsobem vyslýchání". Vedli výslechové útvary, v nichž se soustředili různí pracovníci Bezpečnosti, z nichž převážná většina nebyla v Bezpečnosti dlouho, většinou vstoupili do jejích řad v letech 1945—1949. Jen nemnozí patřili k předválečným kádrům Bezpečnosti. Byli mezi nimi i předváleční komunisté, ale většinu tvořili lidé mladí (25—30 let), které do Bezpečnosti vyslaly stranické orgány. To platilo zejména o členech Lidových milicí."

„Nic nového se neobjevovalo. Vyšetřování „celého spiknutí" tak přerostlo možnosti Kolodějí a přesunulo se do Ruzyně. Rozšířil se počet vyšetřujících. Přišli další funkcionáři Lidových milicí, spolu s posilami z krajských orgánů Bezpečnosti a s dělnickými prokurátory, kteří se také účastnili výslechů."

Citáty, v nichž jenom proložení některých slov je mým dílem, jsem nenašel v žádném emigrantském časopise, ani nepřeložil ze žádné západní publikace. Pocházejí všechny z jediného pokračování větší práce doc. dr. Karla Kaplana, pracovníka Historického ústavu ČSAV a t. č. tajemníka Pillerovy rehabilitační komise. Každý si je může přečíst v 7. čísle letošního ročníku Nové mysli, teoretického a politického časopisu ÚV KSČ.

Zprávy od pramene tedy potvrzují, že tradice novopečené záruky demokratizačního procesu nejsou nezajímavé. A to ještě doc. Kaplan neuvedl zdaleka všechno, co má spojitost s aktivitou Lidových milicí v padesátých letech (tématem jeho práce jsou procesy). Jen námátkou by bylo možno uvést tzv. „fackovací komanda", jejichž úkolem bylo „amatérské" brutální bití politických vězňů jako přídavek k činnosti profesionálních mučitelů, eufemisticky nazývaných vyšetřovateli ...

JINDŘICH KRÁL

K „DESATERU" IVANA SVITÁKA

(Student č. 31)

Každá snaha o stručnost je spojena s nebezpečím zjednodušování. Desatero Ivana Svitáka nese toho zřetelné stopy.

1. „Pravda bez ohledu na taktické zřetele." Uznávám jen jednu pravdu toho druhu: matematickou. 2×3=6 platí nezávisle na historické situaci. To je pravda, o které se nedá hlasovat. Nepotřebuje taktických zřetelů, protože je prosazena a všeobecně uplatňována. Všechny ostatní druhy pravd však jsou daleko méně neproblematické a daleko více závislé na čase a prostředí. Nedají se vyjádřit jednoduchou a všechny přesvědčující rovnicí. Jsou přesto neméně důležité, avšak teprve tehdy, vstoupí-li v život, jsou-li prosazeny. A tu jsme u té s despektem vyslovované t a k t i k y. Rozumíme-li zde taktikou způsob, jak uvést danou pravdu v život — a ne způsob, jak deformací učinit z nepřijatelného přijatelné — co může být namítáno proti taktice! — Jen jeden příklad za mnohé: Chceme dát socialismu lidskou tvář. Jsme suverénním státem a máme tedy právo nastoupit tuto cestu. Nikdo nám do toho nemá co mluvit. Řekněme však tuto p r a v d u „bez ohledu na taktické zřetele" našim přátelům v Moskvě, ve Varšavě aj. — co by zůstalo z této „pravdy bez taktiky" kromě její papírové formulace!

2. „Spoléhej na svůj vlastní rozum." — Ano, budu, ale teprve vždy v konečné fázi. Nebudu nikdy tak domýšlivý, abych se napřed neporadil s rozumy jinými, o nichž se dá předpokládat, že jsou stejně „zdravé", a že mají ve srovnání s mým i některé výhody.

6. S tezí, že „mocenská elita má za všech okolností jediný rozhodující zájem — udržet moc", je možno souhlasit zase jen jako s důrazem, ne jako s generalizovaným faktem. Zrovna dnes bychom si měli uvědomit, že existují politkové, jimž jde o víc než o udržení moci.

7.—8. Od varování před kultem ideologií, institucí, stran, bych se nedokázal s nadšením a důvěrou uchýlit ke „géniu lidu" a prohlásit jej za konečnou odvolací instanci politiky zcela bez výhrad. Lid je málokdy tak jednotný, jak jsme toho byli svědky v tyto dny, a v ě t š i n a (ba ani 100 %) není zárukou pravdy a spravedlnosti. P r a v d a je nejen nad institucemi a stranami, ale i nad lidem. Nedá se nejen proklamovat a nadiktovat, ale ani odhlasovat většinou. Hlasováním se zjišťuje přání, ne pravda. D e m o k r a c i e jako vláda většiny je jen zatím r e l a t i v n ě n e j l e p š í m způsobem řízení společnosti, a hlavně poměrně nejúčinnějším opatřením proti zneužití moci.

10. Chvalozpěv na s v o b o d u zní zvláště dnes povzbudivě a přesvědčivě — a přece — smíme při tom zapomenout, že v reálné politice jde vždy v tomto směru o složitý problém: jak najít nejlepší a společensky nejúnosnější proporce mezi svobodou a jejím naprosto nutným omezením jako ochranou před anarchií?

Jsem si vědom toho, že mé poznámky neříkají Ivanu Svitákovi nic, co by sám nevěděl. Nejsem „specialista", a přece vidím, že „věci jsou složitější", a snad mé připomínky poslouží víc vyznavačům než autorovi „Desatera pro dospělého intelektuála".

FRANTIŠEK TYRALÍK

Rekonvalescence

V minulém měsíci jsme měli možnost hovořit s panem kardinálem Beranem. Jsme přesvědčeni, že průběhu jeho rekonvalescence by prospělo, kdyby mohl toto období strávit ve své vlasti, například v Mariánských Lázních nebo v Karlových Varech.

Domníváme se, že by tuto myšlenku měli podpořit všichni občané naší republiky a hlavně ministerstvo zdravotnictví. Naši občané si jistě uvědomí, že úspěšné rekonvalescenci by neprospěla únava spojená s častými návštěvami a svou úctu projeví jiným způsobem.

Arnošt K o t í k, Klánovice,
František N o ž i n a, Praha 1

Dopis otiskujeme vzhledem k tomu, že jej odmítla publikovat LD, kam by jistě svým obsahem patřil. R.

PŘÍLIŠNÁ VELKORYSOST

Konto Fondu republiky roste téměř od hodiny k hodině, zlatý poklad republiky byl dary jednotlivců rozmnožen (podle zprávy RP z 8. 8. 68) o čtyři kilogramy a 426 g. Obětavost je obdivuhodná, pokud jde o dary jednotlivců, poněkud sporná, pokud poukazují účtárny celých podniků statisícové částky. Ale to už je snad věcí ekonomů, aby posoudili, zda právě tyto poukazy budou s to vyřešit příživou (či snad již zjevnou) inflaci. Čtenáře, který sleduje zpravodajství o Fondu republiky, napadne však něco jiného. Sama existence tohoto fondu svědčí, jak to s naším hospodářstvím vypadá. Někdo naše hospodářství přivedl téměř na buben. Ale kdo? Snad důchodce F. Beránek, který odevzdal 8,8 g zlata? Nebo paní Zbořilová z Pardubic, která věnovala dokonce 54,6 g, abych jmenoval alespoň dva jednotlivce. Samozřejmě, že je to nesmysl. Samozřejmě, že víme, kdo nám pomohl až tam, kde jsme nyní. Jenže právě jména těchto lidí kupodivu v seznamech dárců nenajdeme. Ještě jsme neetli, že by Antonín Novotný sáhl hlouběji do kapsy nebo do kasety se šperky, ani jméno jeho syna, který rovněž po léta zastával dobře placená místa, se v seznamech dárců nevyskytlo. Šimůnek, David, Hendrych, Mamula, Pastyřík atd., kteří po léta vedli ve znamenitě honorovaných funkcích tento stát, mají, jak vidět, kamenné svědomí. Také jejich přátelé, které dosazovali do funkcí v zahraničním obchodu a do diplomatických služeb a kteří tam dosud straší a odčerpávají devizy i valuty, se spoléhají na „dobrou duši českého člověka", na to, že odepne od vesty zlaté hodinky po dědečkovi v poctivé snaze zahladit a vyrovnat škody, které napáchala identifikovatelná skupina „státníků" a „podstátníků".

Ale jak dlouho lze ještě na „dobrou duši českého člověka" spoléhat? žk

PROTESTUJEME

Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy a Rada středoškoláků a učňů důrazně protestují proti jednání pohraničních orgánů BLR, které tím, že znemožnily vstup na území Bulharska skupině čs. studentů, porušily nejen dosud platnou konsulární dohodu mezi ČSSR a BLR, ale porušily všechny uznávané normy přátelství a spolupráce mezi národy socialistických států. Tento čin je hodný politování a odsouzení i proto, že tak byla hrubě porušena výzva, pod kterou byl organizován i IX. festival mládeže a studentstva v Sofii — výzva ke všem mladým lidem světa, aby vynaložili všechny síly pro vítězství přátelství a vzájemného porozumění. Nebo se snad festivalový štáb v Sofii s tímto zásahem ztotožňuje?

Chceme upozornit hostitele festivalových delegátů — bulharské Komsomolce — na míru také jejich odpovědnosti za tento čin. Vždyť dosud žádný z uskutečněných festivalů se nezapsal do historie mládežnického a studentského hnutí ve světě tak špatným činem. Je nám líto, že tato skvrna ulpí právě na mládeži socialistického státu. Je nám tím více líto, že takovéto jednání, které nemá s přátelstvím a bratrskými vztahy nic společného, nastupuje místo otevřené výměny názorů, místo jednání a pochopení mladých lidí jedné země pro obětavost a statečnost činů mladých lidí země druhé. Nepochybujeme o tom, že téměř 1500km pochod čs. studentů k bulharským hranicím takovým statečným činem a oslavou mezinárodní solidarity mládeže byl. Jejich cesta zůstane zapsána v myslích všech pokrokových lidí jako cesta dobré vůle, která právě tím, že byla násilně přerušena před svým vyvrcholením, nabývá na mezinárodním významu.

Za předsednictvo SVS Čech a Moravy
PETR RYBÁŘ
Za vedení Středoškolské a učňovské rady
JIŘÍ SEIDLIC, PAVEL KOŤA

A JÁ JSEM MU ŘEKL, ABY ŠEL

(Student č. 31)

[...] Se jménem J. Čepa jsem se setkala při maturitě v roce 1952. Nečetla jsem ho a nic o něm nevěděla, ale v duchu tehdejších názorů jsem bez rozpaků řekla, že je to reakční spisovatel, který nemá dnešku co říci. Vyneslo mi to jedničku z češtiny a pozdější pochyby, jsou-li nám tehdy získané znalosti vůbec k něčemu dobré.

Pak se mi dostala do rukou „Zeměžluč". Přečetla jsem ji s velkým zaujetím. Velmi mě vzrušila „Rozárka Lukášová", tragický příběh zmarněného života mladé ženy. Její osud nutil k pláči, ale zároveň k obdivu. V tom příběhu byla útěcha pro mé vlastní dny smutku a nejistoty. Po léta jsem se k této knize vracela a nalézala v ní stále nové vrstvy krásy a pravdy o životě.

V roce 1966 jsem četla v Literárních novinách: „Spisovatelé jsou srostlí se svou zemí víc než jiní lidé. Ztráta domova je pro ně tragická." Nevěřím, že Jan Čep, který patřil k našim předním spisovatelům, byl osobně zcela šťasten, z dávného uznání nelze žít věčně. Podobná slova jsem četla i jinde. „Nemít svou zemi je téměř stejné jako nemít své tělo. Vy, kteří je máte, nezáviďte nám tu strašnou světovost". (Merežkovskij.) To jistě platí i pro Jana Čepa.

Nebyl kosmopolita. Jeho dílo vyrůstalo z domácích kořenů. Musel od toho všeho odejít a věděl, že to nikdy neoželí. Ale věděl také, že mu nic jiného nezbývá. Ať mu bylo a je jakkoliv, nikdy na tom nebyl hůř, než kdyby zůstal zde.

NADĚŽDA MILFORTOVÁ, Plzeň

[...] Zvykli jsme si hovořit o obrodném procesu v životě naší země. Osobně však cítím, že více než silná a odhodlaná slova mne o jeho existenci a průběhu přesvědčují skutečnosti a změny v našem všedním a každodenním životě. Měl jsem tento pocit při čtení rozhovoru s Václavem Čepem o jeho bratru, českém spisovateli Janu Čepovi. Ačkoliv se tento článek týkal především osobnosti Jana Čepa, zaujal mne zvláště proto, že v něm bylo po dlouhé době dáno veřejné slovo Václavu Čepovi, mému někdejšího třídnímu profesoru na libeňském gymnasiu, na něhož si desítky bývalých pražských studentů odnášejí do života hluboké a nesmazatelné vzpomínky. Jeho někdejší libeňská třída se s ním 15 let po maturitě pravidelně schází, neboť profesor Václav Čep pro nás zůstal čestným člověkem, který se za žádných okolností nezpronevěřil svému přesvědčení, ani učitelskému poslání. Jestlipak se mu stejně čestně alespoň omluví všichni ti, kdož mu donedávna cílevědomě kladli překážky v uplatňování jeho mimořádných schopností a znalostí?

RATIBOR BUDIŠ,
t. č. Příchovice u Tanvaldu

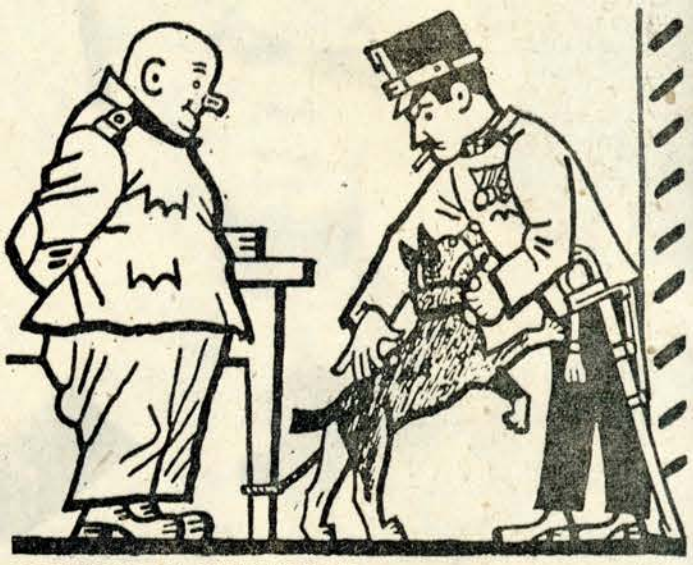

HODNÝ PES, UŽ NE KRVAVÝ PES J. A.

O STUDENTU a mladé inteligenci

(Pokračování ze str. 1)

6. Tento provokačně — racionální postoj může z mladé inteligence vytvořit jeden z fermentativních prvků obrozující se společnosti. Mladá inteligence si musí být vědoma toho, že diferencující postoj ke společnosti nemá směřovat k společenské atomizaci, ale naopak ke stavu, který bychom rádi nazvali společenským usmířením.

7. Společenské usmíření nemůže být něčím vnějším, organizačním nebo dokonce naorganizovaným, ale musí vzejít z organické potřeby společnosti. Toto usmíření je nemožné bez katarze a tato katarze neprostoupí národy této země, dokud všichni její příslušníci neprojdou ve svém vědomí oněmi utrpeními, křivdami, žaláři a popravišti, kterými prošly části těchto národů. Dokud společnost neprojde touto katarzí nelze mluvit o skutečné rehabilitaci. Tato vnitřní očista společnosti předpokládá ovšem rehabilitaci oněch prostých lidských vlastností, jakými jsou soucit, cit pro spravedlnost, svědomí, tak i vědomí společenské viny i u jednotlivce, který sám nic nezavinil. Mladá inteligence, právě pro svou evidentní nevinu, má zde vynikající šanci prokázat jednu z nejkrásnějších vlastností myslícího mládí: velkorysost.

8. Mladá inteligence má skvělou možnost vystoupit před společnost v úloze racionalizátora afektivních procesů, které probíhají uvnitř všech vrstev společnosti a tím poskytnout příklad, jak je možno sebeovládáním potlačovat perzekuční a pogromistické nálady, jež jsou právě tak pochopitelné, jako zavržitelné a nedůstojné.

9. Jednou z podmínek pro pochopení současné situace je schopnost vidět ji historicky, schopnost vidět, odkud jdeme a v jakém prostoru se pohybujeme. Bez této optiky můžeme se stát snadno utopisty. Budeme-li analyzovat současnou krizi co možná nejhlouběji, zjistíme, že u jejího počátku je právě sklouznutí vědeckého myšlení do nížin utopie. Mladá inteligence má možnost se dnes rozhodnout: může jednat jako generace předchozí, jejíž rozhodující část věřila, že „poručíme dešti, větru", nebo být skeptická, realistická, střízlivá. Je až zarážející, jak projevy tzv. svazácké generace se znovu opakují, i když s opačnými znaménky, po dvaceti letech — včetně mítingů, manifestací, útoků na osoby, které upadly v nemilost, a prosazování politiků, o kterých nastupující generace ví žalostně málo. Časopis mladé inteligence by měl usilovat, aby kritické, ostře protiutopistické myšlení nabylo vrch v mladé generaci a jejím prostřednictvím i v celé společnosti. Metoda kritického myšlení a skeptické analýzy by měla být hlavní myšlenkovou osou časopisu mladé inteligence.. Mravní legitimací pro skepsi vůči existující společenské realitě by měla být u mladé inteligence i skepse vůči sobě samé.

10. Mladá inteligence je povinna být ve střehu vůči všem pokusům o manipulaci s ní a s celou společností. Obrana proti manipulaci je nemožná bez jejího spojení se staršími generacemi inteligence. Zkušenosti praktické politické činnosti posledních dvaceti let nelze nahradit ničím jiným, než osobními styky s těmi, kdo tyto zápasy sváděli, a pečlivým, ostře diferencujícím studiem těchto zápasů a podmínek, za nichž byly sváděny.

11. Nové a nové generační vlny mladé inteligence musí konfrontovat vždy znovu své názory s realitou a prosazovat názory, o jejichž správnosti budou přesvědčeny. Přitom nemusí propadat panice, nebudou-li všechny jejich požadavky splněny v plném znění a okamžitě. Zvláště u mladé generace bývá někdy nebezpečí, že její dnešní požadavky nemusí být vždy dobře uváženy a společnost má plné právo je odmítnout. Takové odmítnutí, pokud bude samozřejmě dostatečně zdůvodněno, by nemělo být pokládáno za represi a mělo by být považováno za normální fakt společenské reality.

12. Aby mladá československá inteligence nepodlehla různým sebeklamům a sebeuspokojením, měla by mít co největší možnost zaujímat distancovaný postoj k sobě samé. Tento distancovaný postoj získáváme obvykle tak, že se vzdálíme na určitý čas z místa svého působení, nebo že získáme pohled na sebe prostřednictvím někoho vzdáleného. Mladá inteligence musí mít proto spojení s různými mladými proudy ve světě. Udržovat toto spojení s mladou sovětskou, polskou, jugoslávskou, západoněmeckou, francouzskou, anglickou, americkou i ostatní mladou inteligencí, v tom vidíme jeden z hlavních úkolů časopisu Student.

PŘEVRATNÁ ZMĚNA
(vlevo nový náčelník generálního štábu ozbrojených sil členských států Varšavské smlouvy, vpravo bývalý).

POLITICKÁ EMIGRACE

(Dokončení ze str. 1)

obchází jak mládež, tak vzdělance, na nichž spočívá hlavní břemeno tohoto zápasu. Je tedy částí významného společenského procesu o národní obrodu, bez níž si československou budoucnost nelze představit.

Tím snad zároveň přináší doklad o tom, že politická emigrace v atomovém věku nemusí nutně sdílet chmurný osud svých nespočetných předchůdců: politickou i mocenskou impotenci, neplodné politizování v zaplivaných hospodách, sepisování memorand, která putují do košů nebo archívů, hejvlastenčení, postupné odumírání. Ostatně tak ji nejraději a s gustem líčí její odpůrci doma, aby národu ukázali její bezmocnost a rozklad. Jsou přesvědčeni o tom, že emigrace se nakonec sama požere, zestárne a rozpadne se; že její zranitelnost je větší v soustředění než v diaspoře, že ji lze postihnout snadněji jako jeden cíl než sto tisíc cílů.

Naše epocha umožňuje tento způsob zápasu politické emigrace. Nemám tu na mysli jen svět, tak pronikavě zmenšený moderními komunikacemi, pohodlným cestováním, bleskovou rychlostí práce masových informačních prostředků, vědecko-technickou revolucí, nesčetnými variacemi styků v podobě mezinárodních vědeckých kongresů, organizací, studijních stipendií, uměleckých festivalů a soutěží, turismu, cirkulace knih a překladů, atd. Myslím tu také na nové postavení emigranta, především vzdělaného, v tomto světě. Ještě nedávno se pokládala asimilace emigranta (nebo exulanta) za počátek konce, za „smrtelné krvácení" politického exilu, zpronevěru, ne-li zradu na jeho ideálech a cílech. A neváhalo se ani s exkomunikací, když emigrant (exulant) přijal státní občanství země, do níž se uchýlil, když se stal jejím plnoprávným občanem, když se naučil její řeč, a když v ní zaujal dobré, ba vynikající postavení. Dodnes se v emigrantských časopisech naříká nad tímto odcizením, lamentuje se zanedbávání rodného jazyka a krajanské tradice lidových veselic.

Viděno bez sentimentality, je tomu však obvykle právě naopak; předpoklady a možnosti zasáhnout do procesu, o němž jsme hovořili, a tedy i do veřejného a politického života, rostou úměrně s postavením, které emigrant zaujal ve své nové vlasti, s mírou jeho odbornosti, vlivu, styků, úspěchů a tedy, nakonec i s mírou integrace ve společnosti, v níž žije.

Československá poúnorová emigrace měla v tomto směru štěstí. Svou strukturou byla to emigrace v podstatě vzdělanecká, její věkový průměr byl poměrně nízký; pro některé její příslušníky byla v krátké době už emigrací druhou a bylo tedy možno navázat na styky, přátelství a možnosti, získané už za války v Anglii, ve Spojených státech a jinde. Po počátečním pokusu o politickou práci v rámci tradičních emigrantských organizací (a po jeho neúspěchu), desetitisíce Čechů a Slováků se rozptýlilo a po nějakou dobu nebylo o nich mnoho slyšet. Dnes je lze nalézt prakticky všude tam, kde se **opravdu** dělá politika v tom nejširším slova smyslu; v mezinárodních organizacích a ústavech, na staroslavných universitách, ve vědě, průmyslu a obchodě, ve veřejném životě západního světa, v novinách, v rozhlase, televizi, v mezinárodních fondech a nadacích.

A nalézáme je tam nejednou v rozhodujících, čelných postaveních, představujících rozsáhlé pravomoce, často velké finanční zdroje a možnost vlivu, i bezprostředního, na zahraniční politiku státu, jehož občany se z vlastní vůle stali. Mohou tudíž také vynikajícím způsobem ovlivňovat dialog, o němž byla řeč.

Může být položena otázka, zda takovýto člověk je vůbec ještě emigrant. Lze odpovědět rovněž otázku: co na tom záleží? Dokonce ani nezáleží příliš na tom, zůstává-li nadále tím, čemu se říká — dejme tomu — dobrý Čech nebo Slovák, který se „opravdu' neodrodil. Vždyť běží především o jeho občanskou intelektuální, a nakonec i politickou **angažovanost** v duchu obecných ideálů svobodné a demokratické společnosti; tou především napomáhá podobnému úsilí lidí doma, tou nejlépe a nejtrvaleji se s nimi identifikuje, tou teprve je — chce-li — českým nebo slovenským vlastencem. Ostatně právě příklad československé emigrace ukazuje, že nebezpečí odcizení není tak velké, jak by se zdálo.

V oblasti společenských věd například vyšla od roku 1948 dlouhá řada knih, odborných studií a článků, čerpajících z československých materiálů a z československých skutečností; mnohé z nich patří dnes všude ve světě do základní řady studií o komunismu a přispěly nikoli malým dílem k poznání marxismu-leninismu v teorii i praxi; možná, že se k nim občas přihlédlo i při formulaci západní politiky vůči komunistickým [illegible]ostem. Pravda, nevyšly ani české, ani v drobečkové emigrantské knižnici, ale anglicky nebo německy, nebo španělsky a ve velkých nakladatelstvích, v novinách či časopisech, které mají mezinárodní ohlas.

Je patrno, že profil politického emigranta v atomovém věku se liší od profilu jeho předchůdce. Liší se také antagonisté.

(...) I v tomto smylu se změnilo postavení politického emigranta atomového věku. Změnil se i vztah exulanta k těm, jejichž nástup k moci měl signalizovat jeho politický konec. Podle všech příznaků měl se on bát jich. Leccos naznačuje, že se karta obrátila.

■

Zbývá otázka návratu. Pro všechny politické emigrace otázka první a poslední. Jí se měřilo, zda svůj zápas emigrace vyhrála, nebo prohrála, přetrvala, nebo se rozpadla. Uvažovala se ovšem v pojmech návratu emigrace jako celku, buď po zvratu režimu, který ji vytvořil, nebo evolučními změnami v jeho struktuře. A obyčejně byl s tím spojen návrat k moci.

Takto viděny nebyly by výhledy československé poúnorové emigrace nikterak růžové. To ostatně nepřestávají zdůrazňovat ideologové a publicisté KSČ; více nebo méně dovedně, ale vždy s tlustým nánosem ironie opakují: ať tato emigrace dělá cokoli, nic jí to nepomůže, ať sebou jakkoli hází jako kapr na suchu, do životadárných domácích vod se už nikdy nevrátí a vrátit nemůže. — Ve skutečnosti ovšem návraty existují. O ty politicky bezvýznamné, propagačně bezcenné a lidsky nejednou trapné usilovalo vedení KSČ samo; ty pak jejichž význam pro rozšíření svobod v Československu jsou naopak důležité, diktuje KSČ a celkový vývoj událostí doma i ve světě. K těm prvním patří občasné (a zoufale nepočetné) „návraty zbloudilých synů" v rámci polovičatých amnestií, melodramaticky popisované ve stranickém tisku; nebo upachtěné nadbíhání krajanům usedlým v cizině, či smutné cesty těch, kteří prostě přijíždějí domů umřít.

K těm druhým patří celá škála návratů, postižitelných i nepostižitelných. Z nich nejdůležitější jsou návraty statisíců lidí z „vnitřní emigrace", ať už tuto emigraci strávili rovnou v kriminálech a pracovních či nápravných táborech, nebo v nucené izolaci druhořadých občanů a v samotě nadiktovaného či vnuceného mlčení v dobách, kdy zemí táhly běsy. Tito lidé se vracejí do života a dožadují se svých práv, svého odškodného, svého místa, které jim náleží podle míry jejich vzdělání, dovednosti či talentu — a dožadují se toho na těch, kteří jim všechno příkoří způsobili, kteří patnáct let cizopasili na jejich díle, kteří vynikali, poněvadž ti druzí museli mlčet: na představitelích moci. Tato pře je už v podstatě vyhrána.

K návratům snad neméně významným, a neodolatelným, patří tisíce jmen živých i mrtvých, úzce spjatých s minulostí i s budoucností země, jmen, o nichž strana vyhlásila, že musí být zatracena nebo zapomenuta, a jejichž rehabilitaci musí dnes předsedat.

K cestám zpět patří i návraty těch, kteří se museli uchýlit do „emigrace vnější", do exilu, a které bylo možno vyloučit z národa a z naučných slovníků jen na chvilku. Vracejí se domů na stránkách těchto slovníků i na stránkách svých znovu publikovaných děl, tedy svou nejpodstatnější částí — svým myšlením nebo svým uměním.

A nechybí ani návraty (nebo spíše návštěvy) fyzické: každoročně stále větší počty lidí, kteří po únoru Československo opustili (někteří z nich také ilegálně), se vracejí nyní jako vítaní hosté, jako (až servilně) preferovaní „devizoví cizinci", jako vážení oficiální delegáti vědeckých konferencí, mezinárodních porad, uměleckých festivalů.

A konečně k návratům, byť opačným směrem, patří cesty desetitisíců, pomalu už statisíců Čechů a Slováků, kteří v posledních několika letech navázali styky s příbuznými a přáteli, žijícími na Západě (v převážné většině příslušníky poúnorové emigrace), navštívili je, žili s nimi, hovořili s nimi, vyměnili si s nimi poznatky a zkušenosti a porozuměli si. Pro exil to vlastně byl jakýsi návrat domů, do rodiny, do vzpomínek. Bylo by nesnadné, ne-li nemožné, tyto styky a toto srozumění natrvalo nebo úplně zlomit.

Návratů tedy — a z hlediska poúnorové emigrace po všech stránkách uspokojivých a významných — nebylo málo. I v tomto ohledu to život vyhrál nad ideologií, izolace byla prolomena a obrodný proces ovšem pokračuje dál. Lze jej hlídat, ale nikoli uhlídat.

Ale jak to vypadá s návratem, fyzickým návratem, poúnorové emigrace v nejvlastnějším, tedy politickém, smyslu slova? Jak to vypadá s jejím návratem k moci? Bledě, ba beznadějně, odpovídají už po celé roky, radostně a často, k tomu pověření soudruzi v Praze. Užívají při tom ošklivých výrazů, od analfabetů až po zrádce. Emigranti prý jsou „proroci podvedení dějinami", kteří „už dávno pochopili, že už nikdy nebudou promenovat (sic) ani po Václavském náměstí, ani po Příkopech..." **(F. J. Kolár v Rudém právu 19. září 1964).** V poslední době však už si nejsou tak jisti a hovoří se dokonce o podmínkách, za nichž by snad po Václavském náměstí, ba i nábřeží I. čs. Kijevské brigády „promenovat" mohli...

Můžeme je patrně uklidnit: v podmínkách a souvislostech, v jakých oni uvažují, se tato emigrace nevrátí. I pro ni platí jisté zákony vývoje a času, které není radno přehlížet. I kdyby bývalo nedošlo k únorovému vyřazení demokratů z politického a veřejného života, naplňoval by se dnes čas jejich odchodu stejně naléhavě a neodkladně jako u komunistů, kteří se moci drží zuby nehty a generační směně, dávno splatné, se vyhýbají. Není vyloučeno, že mladší a mladí příslušníci se domů vrátí a do politického a veřejného života ještě zasáhnou: mají k tomu morální právo, které jim nikdo nemůže upírat, kromě lidu samotného. Ale i z nich se mnozí do Prahy či Bratislavy vrátí nikoli proto, aby se tam promenovali, ale aby své znalosti a zkušenosti v západní emigraci nabyté dali do služeb národa a podle svých sil pomohli zahladit škody, jež mu způsobila vláda ignorace a arogance. Budou je čekat spíše universitní stolice než ministerská křesla.

A tak i v tomto ohledu se pojem i náplň návratu politické emigrace změnily. Jsou patrně méně romantické a málo dramatické, ale o to reálnější a účinnější.

Konečně je nutno si všimnout i těch, kteří se nikdy nevrátí, poněvadž se sami dobrovolně tohoto návratu vzdají. Důvodem může být prostě jiný, nesporně důležitější návrat do země jejich zrodu — návrat normálnosti, vlády zákona a rovnosti, skutečně humanistického a demokratického socialismu. V té chvíli totiž politická emigrace typu a profilu československé emigrace poúnorové přestane existovat. Jako kdysi generálové Rudé armády si připíjeli na to, až nebudou, až jich nebude třeba ve společnosti bez válek, tak i tato emigrace si přeje svou vlastní likvidaci, zánik svých organizací, spolků, časopisů. Likvidátorem tu bude demokratizace a nástup i vláda svobody doma, v Československu. Důvod však může být i jiný: že totiž (v tomto nedělitelném světě, v němž kontinenty jsou od sebe vzdáleny třemi či čtyřmi hodinami letu) se politická emigrace cítí doma v kterékoli jeho části, v níž sociální podnebí vyhovuje jejím základním požadavkům civilizovaných a spravedlivých vztahů mezi lidmi. Ve společnosti, v níž se nejenom mohu dovolat, činí-li se mi křivda, či bezpráví, ale v níž tisíce smějí — a budou — křičet se mnou. Ve státě, který mě nedrží, ale který mě také nekope do zadku. V zemi, v níž mohu vychovávat své děti tak nebo onak, ve víře nebo bez víry, v ideologii nebo bez ideologie. V takové společnosti se totiž obvykle žije stejně dobře v Londýně jako v Praze; v ní se lze angažovat stejně účelně (nebo bezúčelně) v politickém hnutí irských či slovenských socialistů, cvičit v Sokole v kanadské Batawii, či v moravském Hodoníně. Tisíce Američanů žijí ve Francii, poněvadž se jim nelíbí žít v Americe, a určitě nejsou terčem ani diskriminace, ani politování těch, kteří zůstali doma. Ostatně v mnoha případech — zejména u Čechoslováků, kteří přicházejí do exilu patnáct a osmnáct let po únoru 1948 — jde o akt svobodné vůle, o volbu, o rozhodnutí uvážené a dlouho rozvažované. Dnes, jako vždycky, patří k nejsvobodnějším činům nesvobodného, či nespokojeného člověka.

Ale ať už čímkoli je motivováno rozhodnutí politického emigranta nevrátit se domů, nikdy není projevem slabosti, ale naopak síly. Pozice Čechoslováků, kteří se takto rozhodli, a kteří zároveň neztrácejí zájem o osud země, v níž se narodili, a jejíž řečí mluví, je takřka nezranitelná: nic totiž po ní a z ní nechtějí, dokonce ani návrat. Možná právě v tom je hlavní zdroj zášti, jíž k poúnorové emigraci pociťují Novotného učedníci v Praze. Právě oni, kteří stůj co stůj se chtějí u moci udržet, a jimž tato moc se sype mezi prsty jako písek v neúprosném přesypátku. A možná, že tu je také klíč k dorozumění mezi emigrací a lidem, k přátelství, které tento exil uzavřel s příslušníky generací mnohem mladších, než je ta, z níž se rekrutuje jeho většina. Jsou to přátelství, vzešlá často z iniciativy těchto mladých lidí, žijících doma, a jejichž hledání pravdy o minulosti i přítomnosti vlastního národa je zavedla až k těm emigrantským „prorokům, podvedeným dějinami".

student 3

DEMOKRATICKÁ ZEMĚ NEMÁ EMIGRACI

ZÁZNAM TELEFONICKÉHO ROZHOVORU S PAVLEM TIGRIDEM

Nejdříve bychom se vás chtěli zeptat, co v současné době děláte?

Píšu knihu o československém jaru 1968 pro jedno francouzské nakladatelství. Teď to dokončuji. Je to práce velká, ale zajímavá.

My bychom, pane Tigride, chtěli vědět něco o začátcích Svobodné Evropy. Jak vlastně vznikla, jak se formovaly názory na její poslání v prvních letech její existence a jaký byl váš podíl?

To je pro mě už dávná historie, prakticky šestnáct let už nejsem ve Svobodné Evropě a vlastně s ní nemám nic společného.

Nás zajímá, jaký jste měl osobně podíl na založení Svobodné Evropy a do jaké míry byla tehdejší koncepce vaším dílem.

V československém vysílání Svobodné Evropy jsem začal někdy v roce 1950. Jako programový ředitel vysílání jsem všechny přípravy řídil a do jisté míry koncipoval. Jakýkoliv pohled na toto údobí vždycky ovšem musí brát v úvahu, jaká doba to byla, co se dělo ve světě, co se stalo v Československu. Z tohoto hlediska je taky nutno posuzovat tehdejší program této stanice.

Pane Tigride, vy jste od jisté doby přestal být zaměstnancem Svobodné Evropy. Mělo to nějaký zvláštní důvod?

Samozřejmě, důvody, proč člověk odněkud odejde, vždycky jsou. Odešel jsem ze Svobodné Evropy z vlastní vůle, pro určité spory o programové vedení tohoto vysílání. Tehdy v Americe vládl takzvaný mccarthismus, o tom vám ani nemusím vyprávět. Byla to doba ostré studené války, nejenom mezinárodně, ale mnohdy také vnitropoliticky, například právě v Americe, což práci ve Svobodné Evropě komplikovalo. A tak jsem koncem roku 1952 rezignoval.

V případě, dojde-li v Československu k tomu, k čemu směřuje vývoj, že se totiž dosáhne uzákonění základních občanských svobod, jaká bude podle vašeho názoru další funkce vašeho časopisu Svědectví?

My jsme ve Svědectví říkali a uveřejňovali určité názory, které v Československu vyjít nemohly. My jsme vlastně venku vystupovali za volný a svobodný tisk v Československu. Možná, že to je velké slovo, ale pokoušeli jsme se o to všichni. A mnoho přátel v Československu do tohoto časopisu s jistým rizikem právě proto přispívalo. Jakmile to bude nutné, tak já budu ohromně šťasten, když Svědectví nebude muset vycházet, poněvadž to bude další znak skutečné demokratizace v Československu a úplné svobody slova. Já se už nemohu dočkat, kdy tomu tak bude. A tak to je i s emigranty. Demokratická země vlastně žádnou emigraci nemá.

Znamená to, pane Tigride, že byste se za okolností, o nichž jsme teď mluvili, vrátil do Československa?

To je ta věčně krásná otázka, o které se debatuje, a odpověď na ni je samozřejmě individuální. Nezapomeňte, jak říká Jiří Voskovec, že se nedá cestovat v čase, že uteklo mnoho vody mezi rokem 48 a 68, že jsme všichni o dvacet let starší. A že se prostě nedá navazovat tam, kde jsme kdysi začínali.

Nedávno probíhal proces s vámi a s Janem Benešem, vy jste byl odsouzen na 14 let. Máte nějaké zprávy o tom, že bude uspíšena jeho revize?

Pokud vím, tak celý případ je u Nejvyššího soudu v Praze k revizi připraven, ale zatím se v této věci nic nestalo. Já nevím.

Jak jste reagoval na to, že vaši přátelé byli odsuzováni brzo potom, co odešli, kdežto proces s vámi probíhal teprve před několika měsíci?

No, to víte, dost jsem se divil, poněvadž jsem byl souzen právě pro příchod do Svobodné Evropy. Na druhé straně mi bylo jasné, že jde o jiné věci, že celý proces je jenom částí té poměrně krátké kampaně z léta a podzimu 1967 proti československé inteligenci. Byl to podle mne v podstatě záměr zastrašit spisovatele.

Takže velká část nařčení proti Benešovi nebo vám se nezakládá na pravdě?

Ta nařčení jsou nesmyslná a je zbytečné o tom hovořit.

Před časem jsem četl rozhovor, který dělali Jan Procházka a Pavel Kohout s vyšetřovateli Státní bezpečnosti. Tam Jan Procházka použil takovou formulaci, že vy nebo lidé ve vašem okruhu spolupracovali nebo byli napojeni na nějaké naše bezpečnostní orgány. Kladu tuto otázku, protože se domnívám, že máte mít možnost na ni odpovědět.

Ano, já jsem o tom slyšel. Ve Svědectví číslo 32 a 33 o tom dost podrobně píšu. Ta historie je dosti jednoduchá. Státní bezpečnost, když ji nic jiného nenapadlo, o mně rozšířila nejenom v Praze, ale i jinde zprávy, že je to všechno jenom na oko a že jsem vlastně agent Bezpečnosti. Tak prý se lidi se mnou baví a věří mi a já to Bezpečnosti všechno předávám. Taková nacistická metoda.

Knížka, na které pracujete, to bude něco podobného, jako vaše dvojčíslo věnované loňskému podzimu, bude to souhrn dokumentárního materiálu?

Kniha Československé jaro vyjde nejdřív francouzsky v září nebo v říjnu v Paříži a je to vlastně historie KSČ a vrcholí tím, co se stalo letos na jaře. Je to jistě první kniha toho druhu, která vyjde na Západě.

Jaký je rozdíl mezi životem v emigraci v Mnichově a v Paříži, myslím pro vaši práci?

Já jsem byl v Mnichově vlastně krátce, v roce 1949 až 1952, a potom jsem odjel do Ameriky, kde jsem byl přes deset let. Takže bych vám spíš mohl říct, jaký je rozdíl žít v New Yorku nebo v Paříži. To všechno je samozřejmě spojeno s existenční otázkou. Pracuji pro jedno newyorské nakladatelství, jsem jeho zástupcem v Evropě. Samozřejmě, že v Evropě se mi lépe pracuje, poněvadž ji trochu znám, znám nakladatelský trh a mohu tedy lépe doporučovat věci.

Do jaké míry se, pane Tigride, stýkáte se svými krajany z Československa a zvláště se spisovatelem Janem Čepem?

Ta emigrantská obec není tak veliká, abychom se neznali mezi sebou, zvláště ne my, co máme něco společného s literaturou nebo vůbec s uměním. S Janem Čepem, který je bohužel moc nemocný, se samozřejmě vídám. Má velkou radost, že konečně vychází doma v Československu a že se jeho dvanáctiletý syn vrátil právě z Československa.

My jsme nedávno dělali rozhovor s jeho bratrem Václavem Čepem a syna Jana Čepa jsme viděli.

Tak vidíte, jak je svět malej.

Pane Tigride, děkujeme vám za rozhovor.

Já vám taky děkuju, byla to velká radost.

Rozmlouvali Alexej Kusák, Petr Feldstein a Tomáš Pěkný.

Rostislav Pšenko:

ODPOVĚDNOST ZA SOFII

Světový festival mládeže a studentstva v Sofii byl pro československou delegaci příležitostí pro manifestaci československých cílů, pro to, aby tužby a boje našeho lidu vystoupily na toto světové pódium a aby se ukázalo, že kromě tradičních problémů třetího světa je tu závažný problém ve světě starém — problém svobody a suverenity pro republiku, která se hlásí k rodině zemí uskutečňujících myšlenku sociální spravedlnosti.

Bez dlouhých výkladů tvrdím, že tohle se nestalo, že se dokonce stal pravý opak. Zde se však míním zabývat jen tím, co je nejdůležitější pro české a slovenské studenty; vinou naší delegace v Sofii se totiž stalo, že české a slovenské studentstvo, to studentstvo, které hrálo v minulé době roli neméně důstojnou, než třeba studentstvo francouzské či německé, bylo zbaveno svého podílu na světovém festivalu.

Byla tisková konference oficiální delegace a slovo nebylo otištěno o práci studentů v Sofii. Je otázkou, do jaké míry za to mohou ti představitelé studentských svazů, kteří se oné konference zúčastnili. Chci zde hovořit právě o tom, že v Sofii byli také jiní studentští představitelé (a bylo jich nesmírně málo), kteří věnovali všechny své síly pro to, aby studentská reprezentace v Sofii neztratila svou tvář úplně.

Vraťme se k tomu, co Sofii předcházelo. Zdá se, že oficiální delegace byla zformována dávno předtím, než byly utvořeny studentské svazy a jiné samostatné mládežnické organizace. Tvrdím však, že bylo samozřejmou povinností československého festivalového výboru změnit složení delegace tak, aby se všechny výše uvedené změny v něm obrazily. To především znamená, že studentským svazům zde měl připadnout díl alespoň takový, jaký je zvykem a jaký byl realizován v jiných delegacích, tj. nejméně poloviční. (Už vůbec nehovořím o tom, jak by bylo nutné, formovat toto složení vzhledem k politické úloze studentů v naší zemi.)

V naší delegaci byla z tisíce lidí (včetně turistů) necelá dvacítka studentů. Z toho nejméně dvě třetiny se Sofie zúčastnily jakožto turisté, bez práva kamkoli vstoupit a čehokoli se zúčastnit. Tento fakt nelze omluvit žádným způsobem a já zde nejen jménem svým, nýbrž i jménem těch studentů, kteří nemíní nadále trpět dvojakou hru výkonného výboru ČSM a vedení MSS, prohlašuji, že plná odpovědnost za tento výsledek padá na hlavu těch, kteří účast na festivalu připravovali.

Otázka účasti nevyčerpává všechno, co nám může představit tvář vedení naší delegace v celé její kráse. Podařilo-li se tomuto vedení předvést československou specialitu, která spočívala v tom, že zvolení představitelé studentů odjeli do Sofie jakožto turisté a že v nemožných podmínkách se snažili organizovat akce skutečně studentské, zatímco lidé, jmenovaní jakožto oficiální političtí představitelé mládeže, hráli v Sofii trapnou roli českých turistů vyměňováním odznáčků počínaje a dobře organizovaným oddychem konče, pak zbývá ještě říci, že jakýkoli podnik organizovaný námi byl ze strany oficiálního vedení již napřed stíhán nedůvěrou, že každý takový podnik se musel obejít bez jakékoli oficiální podpory a že do našeho studentského centra v československém středisku v Sofii nezavítala po celou sofijskou dobu ani jedna naše zralá státnická noha z darvenického sídla.

Řeknu zde fakt více, neboť vím, že je kdekdo bude na mně žádat: organizovali jsme dva veřejné mítinky o ČSSR v darvenickém sídle. První z nich se odehrával za účasti speciálně školených „kádrovníků" sovětských a bulharských a za blahovolné neutrality našeho vedení. Po něm jsme se dověděli, že všichni (a naši Češi a Slováci s nimi) odsoudili naši provokaci. Neměli jsme prý dostatek argumentů, bylo to v nevhodné době apod. Přiznám, že se o leccčems dá diskutovat. Nepřiznám však, že bylo nutné, aby nás oficiální delegace tímto způsobem učila své státnické moudrosti v době, kdy šlo o to, získat jakékoli místečko pro diskusi o českých a slovenských záležitostech a kdy jsme si představovali, že je třeba ukázat, co u nás míníme svobodou slova.

Konec konců druhý mítink ukázal, že v Sofii byli lidé, kteří o nás měli zájem a kteří na rozdíl od našich vedoucích nepovažovali veřejnou diskusi za provokaci. Tohoto mítinku se zúčastnili z naší strany jen studentští představitelé, oficiální delegace o něm takřka nevěděla (zaplať pámbů!). Nikdo nic nenamítal, neboť v té době opozice vůči policejní organizovanosti sofijského festivalu byla již zřejmá a uvnitř oficiálního festivalu stále více rostl festival spontánní, neoficiální.

V této době došlo na sofijské „volné tribuně" k urážce a inzultaci předsedy západoněmeckého SDS Karliho Wolfa. Naši studentští představitelé proti tomu protestovali svým stanoviskem, které bylo nakonec bulharským festivalovým výborem využito k odmítnutí omluvy Karlimu Wolfovi a SDS, neboť k čemu se přidají zrádní čeští revizionisté, to nemůže nesmrdět protifestivalovou provokací. Jak jsme zde postupovali? Poslali jsme sice toto stanovisko oficiální cestou bulharskému komitétu, avšak odmítli jsme ho rozšířit veřejně. To v době, kdy západní delegace toto stanovisko nutně potřebovaly a kdy jugoslávská delegace dala kolovat svůj ostrý protest proti celé organizaci festivalu. Opět příklad „státnické moudrosti", jenž podle mého názoru hraničí se ztrátou vlastní tváře a s naprostou politickou sterilitou, která způsobuje, že náš kredit u levicových studentů na Západě stále klesá.

Po incidentu s K. D. Wolfem vzniklo z iniciativy několika delegací „Hnutí za čtvrté heslo festivalu", jímž byl revoluční boj. Chápu, že se taková věc našim zatrpklým funkcionářům nemusí dvakrát zamlouvat. Distancovat se však od podobných záležitostí je pro naše studenty ošidné — celé toto hnutí bylo přece namířeno proti prázdným slovům a bombastickým frázím opěvujícím účast SSSR a socialistických zemí v boji proti imperialismu. Jestliže v tomto punktu nejsou západní studenti našimi spojenci, pak opravdu nechápu, jaké stanovisko vlastně v mezinárodním měřítku chceme mít, jak vlastně chceme v tomto měřítku hájit naši věc a jak můžeme vůbec s někým najít společnou řeč. Tohoto hnutí jsme se takřka nezúčastnili a z volné tribuny o strategii a taktice boje proti imperialismu, kterou toto hnutí organizovalo (skončila otevřenou provokací z bulharské strany), většina našich již v první polovině odešla, takže zde nakonec v době otevřeného konfliktu, kde jsme museli a měli z našich vlastních zájmů hájit stanovisko svobodné a otevřené diskuse, zůstali čtyři lidé!

Nerad bych zde opisoval Sofii celou. Co považuji za nutné, je ostrý protest proti tomu, jakým způsobem byla účast našich studentů v Sofii ze strany našich lidí zmanipulována. Opakuji ještě jednou zcela zřejmé viníky: festivalový výbor, výkonný výbor ČSM, vedení (naše část) MSS a vedení naší delegace.

Pokud jde o samostatné studentské svazy, myslím, že vyřešení našich vnitřních problémů, týkajících se názorů na taktiku i strategii našeho studentského hnutí a otázek nežádoucího „establishmentu" v našich mladých organizacích, se brzy stane otázkou prvořadou.

Praha, 10. srpna 1968.

Osvobozená domácnost, podnik hl. m. Prahy, přijme na prázdninové brigády 60 studentů do prádelen v obvodech Prahy 4, 7, 9 a 10. Zájemcům podá podrobné informace osobní oddělení podniku v Praze 7, Mladé gardy 60, tel. 37-68-41.

ADMINISTRATIVNÍ SÍLA
může
okamžitě nastoupit
do propagace velkého obchodního podniku.
Požadujeme znalost psaní strojem.
Přijmeme i nezaprac. absolventky středních škol.
Platové zařazení ve třídě A
Kanceláře v Praze — Podolí u Žlutých lázní.
VOLEJTE 46 35 51—3

DVA FESTIVALY

ALEXANDR KRAMER

IX. světový festival mládeže a studentstva — tak zní oficiální název pro 10 sofijských dní, od 28. července do 6. srpna 1968.

Názory na festival jsou různé. Oficiální festivalový deník vydávaný v několika jazycích nešetří superlativy v tónu, jenž by v československém polednovém tisku působil dojmem jisté nabubřelosti. Středem pozornosti jsou slavnostní projevy, pozdravné telegramy státníků, oficiální manifestace, rozhovory s čestnými hosty festivalu. Poněkud odlišné od této představy jsou však četná hodnocení neoficiální. Několik z nich: „Byl to festival uniformovaných a tajných policistů!" „Byl to festival nabubřelých řečí, odznáčků a přípitků" „Festival, který rozptýlil naše iluze o socialistickém Bulharsku." — Který z těchto obrazů je správný?

DRUŽBA, MIR, SOLIDÁRNOST

Myslím si, že pod tímto společným heslem proběhly ve skutečnosti v Sofii festivaly dva, jeden, pečlivě připravený a narežírovaný Mezinárodním přípravným výborem a bulharskými hostiteli, a druhý, ten, který se z této režie vymkl. Nejdříve několik slov o tom prvním.

1. Semináře

Konaly se většinou v budově sofijské university a obsáhly velmi širokou škálu námětů: od boje proti imperialismu po regionální diskusi o Středním východě, od německého revanšismu k úloze studentského hnutí v dnešním světě, od neokolonialismu až po mladý film a divadlo. Jejich společným znakem byl manifestační a bezproblémový duch předem připravených příspěvků, rejdování k předem zkoncipovaným závěrům a zdrcující nedostatek tolerance k jakémukoliv pokusu o skutečnou diskusi. Stručně se dá říci, že semináře byly ovládány politickou koncepcí „varšavské pětky". Delegáti těchto zemí zaujímali klíčová místa v předsednictvech, manipulovali s pořadím příspěvků, rozhodovali o jejich zařazení. Na semináři o problémech evropské bezpečnosti sovětský delegát — ač ho o to nikdo nežádal — shovívavě ve svém příspěvku „shrnul" diskusi a z pozice učitele „oznámkoval" jednotlivé její účastníky. Na stejném semináři se pokusilo předsednictvo podsunout účastníkům jako závěr prakticky rezoluci loňské karlovarské konference, ačkoliv to nijak logicky nevyvěralo z průběhu semináře.

Podobná manipulace se přirozeně neobešla bez konfliktů. Přestože se festivalu neúčastnily delegace ČLR a Kuby, levicové koncepce jeho účastníků se značně lišily. Byli zde maoisté, guevaristé, marcussovci (SDS), trockisté, stoupeci parlamentních forem boje i jejich rozhodní odpůrci, liberálové, radikálové atd. Jejich názory se různily podle společenských poměrů zemí, z nichž přicházeli; často však docházelo ke konfliktům i mezi zástupci různých organizací z jedné země. (Mimochodem, odehrálo se i několik rvaček: mezi Senegalci ze Senegalu a jejich krajany žijícími v exilu, mezi dvěma řeckými levicovými organizacemi, mezi jihoamerickými delegáty). Vyžadovaná názorová uniformita se za této situace stávala neúnosnou, a také čím dál tím méně udržitelnou.

Organizátoři čelili problémům po svém: na seminářích se začalo objevovat stále větší množství bulharských „studentů" s košilemi rozepjatými na svalnatých hrudních koších. Tito „delegáti" zformovali v nutných případech tleskající či naopak pokřikující klaku, znemožňující jakoukoliv „provokáciju". Protože však jim nebylo většinou jasné, kdy je záhodno tleskat a kdy řečníka ukřičet, ujímali se bohužel často až příliš průhledné instruktáže sovětští delegáti. Není proto divu, že se jednoho dne na úřední vývěsce s titulkem Free tribune (volná tribuna) objevil kýmsi tužkou připsaný dodatek: of Moscow.

2. Přátelská setkání

Ve svém zápisníku mám několik poznámek o setkání vedení naší delegace s vedením sovětským. Cituji: chlebíčky se šunkou, kaviár, vodka. Přípitky: na marxism leninizm — velikoe učenie; na čechoslovackije a sovětskije děvušky; na padlé komunisty, jejichž odkazu musíme (musíme, musíme, musíme!) být věrni. Na družbu. Na mír. Na solidárnost. Atd. Atmosféra křečovitých úsměvů. — Obávám se, že jsem udělal menší společenské faux pas, když jsem se představil šéfredaktoru Komsomolské pravdy, soudruhu Pankinovi. Nicméně nedal na sobě znát překvapení. Pravil: „Kdybychom věděli, že jste tak mlád, byli bychom k vám shovívavější." Já: „Psali jste o nás jako o strýčcích. Průměrný věk redaktorů Studenta je asi 25 let." On: „To je taky vidět." A po chvíli: „25 let je ostatně už dost vysoký věk pro odpovědnost." Na zjištění, že jsem členem komunistické strany, reagoval soudruh Pankin prohlášením: „Není komunistou každý, kdo má stranickou legitimaci!" Projevil jsem s tvrzením šéfredaktora Komsomolské pravdy svůj vřelý souhlas.

Ze společného setkání studentů socialistických zemí si pamatuji na uherský salám, německé pivo a taneček s valaškou, předvedený čtrnáctiletými bulharskými chlapci v krojích. Rovněž pak na rozhovor o výši stipendií se studentem z NDR. Atd.

3. Manifestace.

Na dopoledním mítinku proti americké agresi ve Vietnamu jsem nebyl. Pokud jsem slyšel, říkalo se tam, že Vietnam zvítězí a zástupci malé bojující země děkovali za solidaritu i za poskytovanou pomoc, která byla přirozeně přítomnými pomáhajícími vypočítávána.

Byl jsem na odpolední demonstraci u amerického velvyslanectví. Studenti z SDS, znechuceni pokryteckou přípitkovou solidaritou se rozhodli pro „akci". K chystanému vytloukání oken amerického velvyslanectví však nedošlo, neboť jízdní policie zatarasila přístupy k budově. Což bylo v pořádku. Méně však už bylo v pořádku, že když demonstranti usedli na zem za účelem skandování protiamerických hesel, dostavil se průvod (nebo snad lépe řečeno: úderný oddíl) dalších demonstrantů proti americkému imperialismu, tentokrát složený ze „spontánních bulharských pracujících" a za pokřiku stejných protiamerických hesel začali „čistit" ulici od přítomných západních studentů. Viděl jsme bulharského civilistu, jenž mezi dvěma údery dokázal ještě vykřiknout: družba! Viděl jsem zubící se americké novináře, kteří z oken vyslanectví cvakali spouštěmi fotoaparátů.

Název Spontánní bulharští pracující — spontanious bulgarien workers — SBW — už bulharským tajným policistům zůstal. SBW se v hromadném počtu potom účastnili nejen všech oficiálních, ale především všech neformálních akcí. A tím se také dostáváme k onomu druhému festivalu.

PROTIFESTIVAL?

Prý ano, podle tvrzení Mezinárodního přípravného výboru, ovládaného varšavskou pětkou. Protifestivalové prý bylo prohlášení československých studentů k incidentu na volné tribuně (zmíním se o něm dále), protifestivalová byla prý kritika jugoslávských delegátů, protifestivalové byly velké mítinky na téma Strategie a taktika v boji proti imperialismu, (organizovala SDS spolu s anglickými, švédskými, finskými i československými studenty) a na téma Revoluce v Latinské Americe, protifestivalové byly i počtem účastníků menší „teach in" o Československu a o socialistické demokracii, pořádané pod širým nebem. Protifestivalové bylo počínání francouzského studenta, který na

Tranzistorová revoluce

FOTO PARIS MATCH

3. pokračování

Vše je možno začít znova.

Z druhého konce zatím přichází jiná ofenzíva. Na stadiónu Charléty studentští vůdci a sjednocená socialistická strana P. S. U. vyzývají k revoluci a aplaudují Mendès—France, který přichází na tribunu. Komunisté nemohou učinit nic jiného než poslat svá vojska do ulic a křičet s ostatními: „De Gaulle — demise!" A tentokrát C. G. T. je ochotna nabídnout svou zbraň levici. Režim je jak se zdá ztracen. A právě zde se dovídá Francie, že generál opustil Paříž a uchýlil se na svůj statek v Colombey—les—deux—Eglises.

V ulici de Lille se schází společný štáb levice. Komunisté požadují: dohodněme se na společném programu. Je třeba, aby se národ dozvěděl, že levice je ochotna převzít moc. Mitterand žádá setkání na zítra s komunisty. Radikál Billières to příliš neschvaluje. Ani Guy—Mollet se netváří nejpovzbudivěji. Mitterand přesvědčuje: s komunisty se musí jednat, spolu se C_2 G_2 T_2 jsou schopni představovat jedinou levicovou sílu. „Pozor, pozor!" říká Guy—Mollet. „V nejlepším případě můžeme dopadnout jako Wilson, v nejhorším z toho bude pražský puč (1948)." Mitterand odporuje konec-konců, jelikož se pořád mluví o jednotě levice, je třeba vědět, co kdo chce. Mendès—France, jméno, které v posledních dnech dostává svoji bývalou slávu v době, kdy generálovo jméno zapadá pomalu za horizont, jméno Mendèsovo se opakuje v kuloárech, všichni ho mají na jazyku.

„Všechny režimy podobného druhu jako je gaullismus, ve všech zemích", říká Mendès, „ve všech okamžicích historie končí nějakou náhodou, na základě nějaké krize a způsobem velmi rychlým..." Zatím generál De Gaulle opustil Elysejský palác zadním vchodem, vzdaluje se k Issy—les—Moulineaux, kde ho očekává helikoptéra, jež ho odnese do Colombey—les—deux—Eglises. Večer si nechal zavolat vůdce mladých zemědělců Michela Debatisse a řekl mu: „Útočí na mne. Chtějí, abych odešel. Půjdu přemýšlet a rozhodnu."

To se stalo ve středu 29. května. Už několik let se ve francouzské veřejnosti mluví o postgaullismu. Nyní, jak se zdá, sám gaullismus se rozhodl odejít.

Odmítnutí udělit vládě důtku jenom zvýšilo napětí a nespokojenost s vládou samotnou. Řeči v kuloárech vyznívají tak, že to je další chyba režimu a že by bylo třeba dát ulici zadostiučinění výměnou ministrů. Osoba generála v pařížské veřejnosti působí beznadějně osamělým dojmem. Jeden z nejznámějších úvodníkářů napsal v den před generálovým odletem: „Kde jsou gaullisté, kde jsou ty davy, které ho aklamovaly a které mu odevzdávaly své hlasy?" François Mitterand v parlamentě křičí na André Malraúxe: „Jste jako maršál de Soubise, když hledal svou zmizelou armádu."

Generál jezdíval do Colombey jedině na víkend. Teď je čtvrtek. Jaký to může mít smysl? Jedině abdikace. Ti, kteří by o tom ještě mohli pochybovat, okamžitě mění názor, když se dozví, co právě probíhá v prostoru mezi náměstím Bastilly a nádražím Sanit—Lazaire. V 15.45 vyplouvá na bulvár Beaumarchais v počtu několika set tisíc mužů armáda komunistů a C. G. T. nekompromisně řízená spoustou pořadatelů a organizátorů se zelenou páskou na rukávě. V čele mladý Georges Séguy a staroch Benoit Frachon s členy ústředního výboru KSF. Defilují s jednotlivými hesly: „Lidovou vládu!" a „De Gaulle — demise!"

Tak tedy, navzdory několika tajným jednáním s vládou, rozhoduje Séguy, že v této chvíli nelze držet podobnou pozici, že v době, kdy je celá Francie na nohou, nelze být komplicem vlády a nechávat Pompidoua uprostřed cesty. Dalším důvodem pro tento masový zásah jsou akce revolucionářů, s nimiž koketuje sjednocená socialistická strana Molletova. Nelze se nadále nechávat obviňovat z reformismu a nečinně přihlížet, jak roste vliv anarchistů na vývoj událostí. Neboť politická rodina, která adoptovala spojené síly studentů v čele s Jacquem Sauvageotem, U.N.E.F., s profesory s Alainem Geismarem a S.N.E. Sup. — to je nejstarší francouzská socialistická strana, Parti socialiste unifié, jejíž bývalou velkou slávu dnes představuje torso levicové strany se čtyřmi poslanci. Molletova strana je samozřejmě členem Mitterandovy Federace demokratické a socialistické levice. P.S.U. může posílit své pozice jen tím, že přijme ty, kteří zatím nejvíce poukazovali na reformismus a politické počtářství komunistů, že přijme studenty.

Waldeck Rochet a spojený štáb KSF ■

čínském velvyslanectví požádal o informační materiály. (Byl zatčen a celý UNEF festival předčasně opustil. Nebyl ostatně sám). Protifestivalové byly v podstatě všechny akce o nichž se nebylo možno předem dočíst ve festivalovém správočníku.

Mezinárodní přípravný výbor bohužel asi těžko vysvětlí, proč právě na těch shromážděních, která se vymkla stanovenému programu, docházelo k těm nejzajímavějším a přitom s k u t e č n ý m a svobodným výměnám názorů.

Teach in „Revoluční hnutí v Latinské Americe" se konal na předměstí v Darvěnici před ubytovnou finské delegace. Dostavili se SDS (samozřejmě), dále jihoameričtí studenti (samozřejmě), Italové, Skandinávci, Holanďané, Britové a Čechoslováci. Ti poslední hlavně ze zvědavosti; téma bylo přece jen trochu odlehlé od naší problematiky.

Jihoameričané připochodovali pod prapory se skandovaným pokřikem „Čel Čel! Guevara!!!" (podle vzoru „Hoch! hoch!! Hočimin!!!" nebo našeho „knel knel! knedlíky!!!") a rychle ovládli diskusi.

Nešetřili kritikou. Nejdříve to „slízli" evropští kompaněrós — včetně SDS — kteří dostatečně nechápou a podceňují problémy Latinské Ameriky. Zahraniční politika socialistických zemí byla nešetrně položena na pitevní stůl, Sovětský svaz byl napadán pro obchod s jihoamerickými diktaturami. Amsterodamský spisovatel vyprávěl o skupině holandských mladých lidí, kteří chtěli jet na Kubu a jejichž přepravu odmítly všechny letecké společnosti v Evropě, Aeroflot a ČSA nevyjímaje. Ve chvíli, kdy se diskuse stočila na vlastní metody boje proti reakčním režimům, pustili se Jihoameričané sami do sebe. Stoupenci guerrily kritizovali komunisty pro parlamentní oportunismus a vysloužili si označení naivních romantiků. Delegát z Venezuely odmítl zúžování revolučního hnutí celého kontinentu na Kubu a prohlásil, že v jeho zemi, v níž většina obyvatel žije ve velkých městech, by fousatý Fidel se svou partyzánskou taktikou dopadl jako sedláci u Chlumce. Dostal potlesk.

Mělo to jižní temperament, bylo to zajímavé, Čechoslováci nedutali.

Dutali na svých dvou teach in, oznámených předem cyklostylovanými letáky. První nedopadl moc dobře, přišlo špatné publikum (množství SBW a studentů moskevské Lumumbovy university), haproval nepříliš kvalitní překlad (včetně tlumočení do ruštiny, zajištěného autorem těchto řádek). Padaly provokační otázky (jak to, že děláte mítink, který není v programu?... Odpověď: V ČSSR lidé, když se chtějí sejít, tak se prostě sejdou, víte, my už nejsme policejní země...), demagogie prošla z obou táborů, stmívalo se a kolem obcházeli bulharští civilisté s exkluzivními magnetofony. Pozitivním výsledkem našeho teach in však bylo to, co následovalo po něm. Desítky hloučků, majících ve svém středu vždy jednoho či dva Čechoslováky, debatovaly před naší ubytovnou dlouho do noci o tom, co je to socialistická demokracie. Dva bulharští mladíci mne zastavili, rozhlédli se opatrně kolem sebe a pak mi sdělili: „Víte, my máme taky svoje Dubčeky. Jenomže zatím nemohou mluvit.." Mírně společensky unavený Makedonec (žijící v Bulharsku) se nám přišel omluvit za to, že předtím přerušoval diskusi provokačními výkřiky. „Víte, já jsem musel.."

Takzvané „diskuse s bratry" tvoří kapitolu samu pro sebe. Rozhodujícím kritériem pro naše partnery (sovětské, bulharské...) byla otázka vedoucí úlohy strany, kterou chápali přirozeně po svém. Každá druhá otázka se týkala Dvou tisíc slov (nedokázali pochopit vazbu: jsem pro Dva tisíce slov — Dubček je proti tomuto článku — jsem pro Dubčeka) a nalezených „skladišť" zbraní. Ocitali jsme se v situaci, v níž se absolutně nedaly tlumočit naše domácí diskuse a bylo nutno hájit i ta stranická stanoviska, s nimiž doma polemizujeme (např. známé Císařovo prohlášení o nutnosti násilné obrany socialismu.).

Vydařil se druhý československý teach in, na němž jsme měli hlavně západoevropské levicové publikum. I zde byly vyjádřeny obavy z našeho vývoje, ne však již otázkami typu „jaká je vedoucí úloha strany v železniční dopravě", ale kvalifikovaněji. Diskutéři se dotazovali, jak se bráníme sklouzávání k pragmatické bezideové filosofii konzumní společnosti, na dělnické správy v továrnách, na náš ekonomický experiment atd. Člověk měl dobrý pocit, že se diskutuje, nikoliv nadává.

Nerad bych vytvořil dojem, že se na festivalu jen politizovalo. Mám z Bulharska dobré vzpomínky i na plisku i na bigbeatové noci v ubytovně finské delegace. Dovoluji si podat hlášení o tom, že předseda Svazu vysokoškolských studentů Čech a Moravy a člen předsednictva České národní rady Petr Rybář se svíjel v rytmu podivného břišního tance, ne zcela nepodobný opici. Rovněž tak Jiřinka Bohdalová. Rovněž tak já.

Za vyvrcholení festivalu nepovažuji závěrečný průvod ani pompézní ohňostroj, nýbrž gigantický mítink v budově sofijské university. Pořadatel: SDS. téma: Strategie a taktika boje proti imperialismu. Mítink měl svou předhistorii. Na Volné tribuně přirovnal bulharský delegát vůdce SDS K. D. Wolfa k nacistickému ministru Goebbelsovi. Poté došlo k menší mačkanici, při níž byly Wolfovi rozbity brýle. Proti způsobu „diskuse" bulharského delegáta protestovala nejenom SDS, ale písemně i jugoslávští a českoslovenští studenti. Závěrečný mítink na universitě byl vlastně formou protestu a spontánním bulharským pracujícím se jej podařilo rozbít teprve ve dvě hodiny v noci (hulákáním, zhasínáním světel atd.).

Přesto to byl nejzajímavější mítink, jakého jsem se na festivalu zúčastnil. Když jsme odcházeli, stáli SBW na lavicích a zpívali vítězně bulharské jánošíkovské popěvky. Nikdy jsem dosud neviděl tolik zpívajících fízlů.

FOTO M. ZAJIC

C.G.T. zasedající ve dne v noci v sídle strany na náměstí Chareaudun, si dobře všimli, co se dálo předevčírem na stadiónu Charlety. Když se zde objevil Mendès—France, komunističtí taktici zvedli ruce k nebi. Mendès se tedy objevil v Charléty, aby dal svoji politickou kauci hnutí, které se komunisté snažili ze všech sil doposud brzdit. FKS a C.G.T. připomíná teď izolovaný sloup uprostřed svých spojenců ve Federaci levice. Waldeck Rochet a jeho soudruzi rozhodují, že nemohou nadále zůstat vzadu, že nemohou riskovat, aby zítra lidé z C.F.D.T., kteří táhnou spíše s „avanturisty", postavili C. G. T. v závodech do velmi nepříznivé pozice. S klidnou myslí se pouštějí do ulic. Udělají, co mohou. A vedle obligátních hesel, objeví se také na některých: „Lidová fronta: ANO! — Mitterand: NE!" a „MITTERAND bez manévrů!"

Neboť včera večer jediný kandidát levice na presidentství skutečně sáhl k manévrům. Co mu také zbývalo, když viděl, jak se situace vyvíjí. Gaullistický režim dobrovolně odchází a za ním zůstává prázdno, které se nezadržitelně zaplňuje těžkou a solidní mašinou komunistů a jejich odborů, jež postupně znemožňují studentům a levičákům být první u kořisti. Ze stejného důvodu je třeba pohnat socialisty a radikály, kteří nemohou nechat všechen med pro komunisty. Proto Mitterand včera pronesl svá slova o prozatímní vládě a označil Mendès-France za pravděpodobného premiéra. K tomu přidal svou kandidaturu k presidentským volbám, jež by jistě okamžitě následovaly. V Mendèsovi má levice svého skutečného státníka. Má snad nejlepší reputaci ze všech předsedů vlád, kterého Francie v poválečné době měla. Mimo jiné ukončil válku v Indočíně. Představuje politický kapitál pro celou Francii. Lidé v zahraničí v něm vidí Francii dynamickou, progresívní, schopnou výkonu. Mitterand nezpravil však předem Mendèse o své krásné ideji. Ten se to dovídá z telefonátu neznámého novináře. Mendès je přesvědčen, jako všichni, že gaullistický režim mizí z mapy Francie. Proto přijímá Mitterandovu myšlenku a první kroky ho táhnou k mladým, aby si je získal. Ví, že pro jeho příští stabilitu je to nezbytné.

Mendès však má potíže s Mitterandem. Nechce přijmout projekt vlády bez programu, zatímco Mitterand chvátá a nechce se jednáním o programu zdržovat. Mendès přitom myslí především na komunisty, s nimiž je možno být dobrým spojencem jen na základě toho, co je psáno. Mendès se tedy zavírá do kanceláře a začíná koncipovat svůj program. Zabraňuje mu to však vidět dosti přesně skutečný vývoj situace, která se radikálně mění...

Rozkaz pro pilota, jenž měl generála dopravit do Colombey, zní však jinak „Velitelské stanoviště atomové v Taverny". Zatím ministr Frey, pověřený stykem s parlamentem, stále odpovídá, že generál odletěl do Colombey. Když se však všichni dozví, že generál, který odletěl před dvěma hodinami ještě do Colombey nedorazil, nikdo tomu nevěří. To snad není už ani odchod, to je útěk!?

Novináři roznášejí zprávy, že se k Paříži stahují vojska. Poslanci si připomínají, že ráno Robert Poujade, gaullista, označil levicové poslance za lidi, kteří připravují převrat. Z toho se dedukuje, že gaullisté hledají záminku k použití síly. Pařížská prefektura se stará, aby všechny politické osobnosti — i ty z opozice — byly dobře chráněny. Alain Peyrefitte, který uvolnil své místo ve vládě a současně také svou tělesnou stráž, umožnil prefektovi, aby jí rozmnožil

ochranu Mendès—France, jemuž kdekdo radí, aby nespal doma.

Zatím De Gaulle přistává v Taverny. Zde mezi vojáky se cítí na svém místě. Odtud pak letí do Baden—Badenu a setkává se s generálem Massu, velitelem francouzských vojsk v Německu. Pak letí do Mulhouse a hovoří s velitelem pancéřové divize generálem de Boissieu. Jsou domněnky, že se setkal také s jinými generály v lesíku poblíž Mulhouse. Všem oznamuje, že se rozhodl odporovat silou jakémukoli násilnému postupu proti legálním institucím. Armáda musí splnit poslání proti vnitřní podvratné akci. Je možné, že navrhl dokonce dočasně umístit úřad presidenta a vládu do Alsaska.

Pak se vrací do Colombey a klidně připravuje text krátké řeči, kterou hodlá pronést večer. Volá Tircota a Pompidoua a oznamuje jim svůj návrat do Paříže. Tricot svolává několik ministrů a oznamuje, že generál je pevný. Brzo odpoledne přichází do Matignonu Sanguinetti, jeden z nejstarších gaullistů, a oznamuje svůj nápad zorganizovat manifestaci na podporu generála na 18 hodin. Tento projekt nesouvisí s generálovým projevem, protože ještě nikdo neví, kdy generál promluví. Pompidou souhlasí.

De Gaulle se vrací do Paříže a určuje začátek projevu na 16.30, aby potom gaullisté mohli jít na manifestaci. Oznamuje obsah deklarace, kterou chce pronést, žádá ministry, aby šli do ulic, informuje, že se od „některých z nich bude muset odloučit, protože to vyžaduje situace" a děkuje jim. Napětí vrcholí. Ti, kteří jsou pro generála, očekávají ještě zázrak, ke kterému může dojít. Ti, kteří jsou proti, vyhlížejí dramatické sbohem, z něhož si předem utahují.

Všichni jsou si jisti, že jestliže bude generál vlně vzdorovat, riskuje občanskou válku.

Nakonec generál mluví — a vše je naopak. Náměstí Svornosti se zaplňuje gaullistickými davy a trikolorami, tranzistory přenášejí kroky těchto statisíců do celé Francie. Mohutný proud se valí k Vítěznému oblouku. Politické štáby levice hledí na sebe v ohromení, obehrání stařičkým pánem, který jim právě dal lekci politické odvahy. Komuniké C.G.T. oznamuje, že nebude činit žádné překážky k tomu, aby se o osudu Francie rozhodlo ve volbách.

A v parlamentních kuloárech jakýsi centrista vtipkuje: „Byl už čas zapískat konec rekreace".

Podle zahraničních materiálů zpracoval

—nk—

(Pokračování příště)

CO NACHYSTAL ALEXEJ PLUDEK

Alexej Pludek ve svém článku Chystáme rozpad federace? v 32. čísle Studenta bouchl ručičkou do stolu, až uši zaléhají. Shrnuje české a slovenské argumenty do suverénní zkratky, z níž mu vychází „logický" závěr: ať si slovenští činitelé vyvolají na Slovensku stejné krizové zjevy, které máme u nás ,a hned se jim příjmy a úspory obyvatel zvýší na českou úroveň.

Bohorovná ironie této logiky je zřejmá, ale zajímavé je na ní i to, že je vyslovena jaksi s portmonkou v ruce. Běží mu o převody prostředků z českých zemí, které kvalifikuje jako příčinu „české genocidy a ekonomického úpadku".

Genocida je silné slovo. U Pludka však tahle nadsázka nemá povahu pouhého demagogického efektu, ale je výrazem morální indignace. Morální indignace s portmonkou v ruce, to je velice kalná záležitost. Po ekonomické úvaze není v Pludkově článku ani stopy. Ani po úvaze, jaké by měl být schopen i diletant, který se o věc vážně zajímá. Kdyby uvažoval jen trochu racionálně, nemohl by mluvit o vyrovnání intenzity a produktivity práce v Čechách a na Slovensku tónem pana řídícího, který volá nepozorná žáky k pořádku — nehledě už na to, že mluví o provaze v domě oběšencově. Hlásí se taky k demokracii, ale přitom požaduje, aby investiční činnost na Slovensku z prostředků, převáděných z Čech, byla kontrolována českými orgány. Požaduje tedy něco, co se velice podobá tomu, čemu se dnes ve světě kvůli odlišení od starého neomalenějšího kolonialismu říká neokolonialismus. Jako zchudlý buřtipán drží splasklou portmonku v ruce a prohlašuje: Nic nedám, a pokud něco přece dám, tak budete dělat, co nařídím já.

Avšak Pludkův článek vůbec nelze brát vážně jako diskusní příspěvek k otázkám federalizace. Zato je nutno zaznamenat jej jako symptom temných vášní a fašistoidních nálad, bublajících v nevyvětraných suterénech politického polosvěta. Neprezentuje názor, ale ventiluje úzkoprsé rozhořčení, apeluje k nízkým instinktům a sociálním neurózám.

Mluví o genocidě Čechů a ani se nestačí nadýchnout, už genocidu jiných sám navrhuje. Sociální aspekty cikánské otázky jistě problematiku federalizace komplikují, protože sociální situace cikánů je výsledkem staré politiky, která se převážně pekla v Praze, a jejíž materiální důsledky tedy nemůže platit Bratislava, je tedy v zásadě v pořádku, že této stránce Pludek věnuje pozornost. Jenomže jakou!

Cikánským matkám by vyplácel výchovné jen tehdy, jestliže „se věnují státem uznané pedagogické činnosti při výchově vlastních psychicky a fyzicky zdravých dětí". Katastrofální složení československé populace chce tedy řešit s náležitou řízností, která by prakticky znamenala s e l e k c i mezi živými, jejichž s e l e k c e, prováděná mezi jejich předky před pětadvaceti lety plynovými komorami ,nebyla jak známo v důsledku předčasného ukončení války úspěšně dokončena. A proto snad z Pludkovy splasklé portmonky nesmí přijít ani halíř „ploditelům geneticky méněcenného potomstva, kteří peníze propíjejí, aniž za ně poskytují společnosti protihodnotu."

Pludek se tedy nezdržuje úvahou, jak ovlivňovat populační vývoj. Problémy, spojené s vyplácením výživného v případech, kdy jimi stát nepřímo stimuluje nedobrý populační vývoj, pro něho žádnými problémy nejsou. Má řešení v kapse.

Státní výdaje na sociální účely navíc se vší rozhodností chápe jako investice, které se musí rentovat, a uživatele sociálních výloh ani na vteřinu nechápe jako lidi, které systém diferenciace příjmů zašlapává do bláta, a jež je tedy společnost povinna z tohoto bláta vytáhnout. Jeho řízné řešení tedy znamená: ploditelům geneticky méněcenných potomků ani halíř, stejně to propijou.

Škoda jen, že svůj návrh nedomyslel. Navrhuje hygienickou genocidu méněcenných, ale nenavrhuje způsob, jak ji provést. Bude-li totiž jeho návrh uskutečněn, pak přece ti méněcenní nutně začnou umírat hlady. Jen si představte těch mrtvolek. Mají pro ně příslušné okresy dostatek bagrů a vápna? Nebo že by spalovny?

Viděl jsem hodně veselých cikánských rodin, seskupených kolem hospodských stolů a svorně upíjejících ze sklenek, z nichž rodiče bezstarostně přidělovali i svým nejmenším. Ale vím — a Pludek to musí vědět taky —, že přimíchávání alkoholu nebo máku, či jiných narkotik do dudlíků patří do nedávné historie i naší venkovské kultury. Naše právo na morální rozhořčení tedy není příliš veliké. A způsob, jakým se tehdy zacházelo s venkovskými blbečky, patří k těm hanebnějším stránkám minulosti, ačkoliv byl mnohem lepší než ten, který dnes navrhuje Pludek.

Rozjaření cikáni a jejich inferiorní podnapilé děti jsou, zdá se mi, pro společnost menším nebezpečím než fašistoidní bouchání do stolu, kterým si ulevuje Alexej Pludek. Soudím tak i z toho, že jsem mezi opilými cikány nikdy nezpozoroval ani náznak, ani zlomek oné lidské sprostoty, která čiší z řádných, střízlivých a čistotných polonadlidí, jejichž nedomyšlení začíná a končí manifestováním vlastní negramotnosti a chudoby fantazie, a zaměstnává vždy jen tolik mozkových závitů, kolik jich je třeba k tomu, aby se člověk dokázal opájet vlastní morální indignací.

JOSEF VOHRYZEK

■ ■ ■

Již od března t. r. jsem hodně přemýšlel nad otázkou možné budoucí federace. Snad proto, že vlivem předešlých názorů a i výrokových frází „jsem prodchnut internacionalismem", viděl jsem jediné možné řešení, vytvořit z republiky dva státy — Český a Slovenský — a to jako zcela samostatné a suverénní. Vzájemné vztahy, které nás spojují, lze řešit mezistátními dohodami a smlouvami, a jistě by k prosperitě a pokroku v obou státech přispěla soutěživost i snaha jeden druhému dokázat, který z nás při vzájemném soužití na druhý doplácel. A možná, že bychom skutečně dokázali, že žádný, a jistě by to přátelství obou národů i obou států jen posílilo.

Vidím skutečně nebezpečí v tom, že při řešení různých vzájemných vztahů v rámci ať takové nebo jiné federace, by skutečně mohlo dojít k nedorozuměním a k narušení těchto vztahů do takové míry, že by se potom těžko hledalo řešení k nápravě. Jako dva samostatné socialistické státy bychom jistě i více mohly přispět k rozvoji a upevnění internacionálních (nechci po vysvětlení p. Wericha uvádět bratrských) vztahů mezi ostatními socialistickými zeměmi. Jistě by to bylo i úspornější řešení, a nebylo by třeba vytvářet nadbyteční federální orgán nebo orgány, a i jinak by se nechalo vyřešit uspořádání samostatné České socialistické republiky z hlediska potřeb vlastních dosud značně rozdílných oblastí.

JAROSLAV SMEJKAL,
Ústí n. Lab.

■ ■ ■

Velmi ráda bych Vám poděkovala za Váš článek o federaci v časopisu STUDENT z tohoto týdne. Totiž napsal jste přesně to, co si myslím a co mě trápí, a myslím zcela podstatnou většinu českého národa. Zaplať Bůh, že jste měl odvahu napsat skutečnou pravdu, jak to vypadá ve vlastech českých, snad jenom to, že to není jen pohraniční, ale že celé české vesnice jsou v troskách, a to ve vnitrozemí a v blízkosti Prahy. Všechno chátrá a rozpadá se. Děkuji Vám za to ještě jednou, protože napsat to znamená, že se asi na Vás vrhnou jako vlci. Myslím, že by mělo být nějaké referendum a že většina českého národa by byla pro odtržení. Ono by nám bylo daleko líp, kdybychom byli třeba jako Lucembursko. Děkuji Vám ještě jednou a přeju Vám silné nervy.

M. MENCLOVÁ-ŠRÁMKOVÁ,
Praha

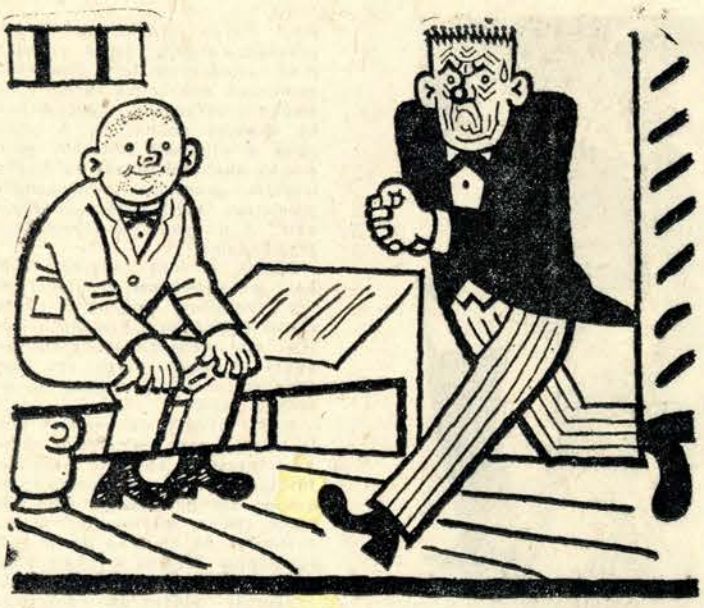

JEŽIŠMARJÁ, CO TEN SMRKOVSKÝ POŘÁD CHODÍ ODE ZDI KE ZDI!
J. A.

KAPITÁN NEMO ŘÍDÍ PONORKU

K článku, uveřejněném v č. 28 Studenta z 10. 7. 1968 pod názvem Jeden problém reprezentace — aniž bych se dovolával zásad a znění nového zákona o tisku — chtěl bych čtenářům Studenta poskytnout tuto informaci:

Zdá se, že autor článku, kryjící se značkou Nm, vyznává přesvědčení — žel dnes tak rozšířené — že papír snese opravdu všechno; a proto jsem si ho, dříve než vyleze ze své ulity anonyma, dovolil nazvat kapitánem Nemo (Nm).

Zdá se, že jeho vědomosti o problematice, o níž píše, jsou opravdu nulové; to mi ovšem zatraceně ztěžuje diskusi s ním; přesto se domnívám, že v našem novém systému — který se značnými obtížemi budujeme — by mělo snad už opravdu patřit do kodexu cti nejen každého žurnalisty, ale i občasného přispívatele do tisku, aby psal o věcech, kterým rozumí a aby informace veřejnosti podával seriózně.

Chtěl bych, jako dlouholetý člen Výkonného výboru Světové federace Sdružení pro Spojené národy (Executive Committee of the World Federation of Associations for United Nations), jejímž kolektivním členem je také ISMUN, ujistit, že v Československé společnosti pro mezinárodní styky (jako Československé sdružení pro Spojené národy) už téměř 10 let vedeme boj o to, aby členem ISMUNU (tj. International Students Movement for United Nations) se stalo též studentské sdružení z ČSSR. (O to bojovali doc. Alena Čepková, doc. Vladimír Kaigl, Jiří Meissner, doc. dr. Miroslav Potočný, podepsaný a jiní beznadějně po několik let na tzv. „politických místech" v této zemi). Podepsaný jako člen Výkonného výboru už po několik let ujišťoval Výkonný výbor Světové federace sdružení pro Spojené národy a reprezentanty ISMUNu, že vedle jugoslávských a polských studentů se tam také objeví co nevidět studenti z Československa.

Není proto pravda — a nevím, má-li smysl to ještě zdůrazňovat, že je to něco víc, že je to opak pravdy — jako by si to v této zemi nepřála právě Společnost pro mezinárodní styky, která trpělivě a opětovně předkládala návrhy na umožnění reprezentace čs. studentů — mládežníků v tomto mezinárodním studentském hnutí. Mohu jen konstatovat, že kdo se vyjadřoval zdrženlivě o otázce této účasti pod nejrůznějšími záminkami byl ÚV ČSM. Nechci tvrdit, že to bylo z jeho vlastní vůle. Vím totiž, jako předseda Československé společnosti pro mezinárodní styky, že i my jsme byli často nuceni v minulém období mnoho věcí „konzultovat". Je však nehorázností tvrdit — aspoň lidem znalým jenom trochu politických poměrů v této zemi — že by ÚV ČSM „musel" tuto konzultaci provádět právě s Československou společností pro mezinárodní styky. „Difficile satiram non scribere".

Tolik in merito. Nakonec ještě jedna poznámka k P. S.

Kapitán Nemo v závěru svého článku považoval za nutné objasnit a podat československé veřejnosti několik údajů o Československé společnosti pro mezinárodní styky. Jako její předseda považuji za nutné říci, že není pravda, že „Československá společnost pro mezinárodní styky" nemá individuálního členství, ale naopak je pravda, že má a vždy měla několik set individuálních členů (tím nechci říci, že by jich nemělo být tisíce nebo desetitisíce). Je ovšem také pravda, že jejími kolektivními členy jsou všechny významné čs. společenské organizace, tedy i ROH a ČSM.

O tom, zda „skutečná činnost" ČSMS je či není příliš známá, nehodlám s panem kapitánem Nemo diskutovat. Tato společnost, založená v roce 1946 Janem Masarykem jako Československé sdružení pro Spojené národy, i v dobách nejhorších deformací — kromě krátkodobého přerušení — nepřestala být členem WFAUN a má již po dlouhá léta svého člena ve Výkonném výboru Světové federace sdružení pro Spojené národy; podle hodnocení této mezinárodní organizace Československá společnost pro mezinárodní styky patří k nejaktivnějším členům Světové federace. Pan kapitán Nemo zřejmě vycházel z toho, že o čemon neví, to také neexistuje.

Vraceje se k názvu jeho článku chtěl bych podotknout, že se zde — chtě nechtě — opravdu „reprezentoval". Anonym kapitán Nemo, řídě svou ponorku, si zřejmě myslí, že pohybuje-li se v pološeru, může operovat s polopravdami, a že jde-li u něho o „práci pod vodou", může pracovat tak, jak to přiléhavě vyjadřuje z těchto dvou slov odvozené příslovce.

Ostatně celkový přístup pana kapitána Nemo (nm) k naší problematice výstižně vyniká z první věty jeho článku, kde v podstatě píše, že na nějaké přesnosti tak dalece nezáleží. Ve svém článku splnil tuto svou devizu stoprocentně. Mně nezbývá než trochu melancholicky dodat: „Si taculisses ...".

Prof. dr. JAROSLAV MARTINIC,
předseda
Československé společnosti
pro mezinárodní styky

DRAHÁ MILADO

(STUDENT Č. 28)

(...) Všechno, co jste o mně napsal, je do posledního písmene pravda. Věřte mi, že to, co jsem pro Vás udělala, bylo něco tak samozřejmého, jako že dýchám. Instinktivně jsem totiž cítila, že „tam naproti" nevinně trpíte. Proto jsem se snažila zmírnit Vaše trápení způsobem nám známým. Děkuji Vám, milý příteli, že jste si po tolika letech na mne vzpomněl. Udělal jste ze mne skoro „hrdinku" a u svých známých a příbuzných jsem věru na okamžik „stoupla v ceně", když si Váš veřejný dopis ve Studentu přečetli.

Ale život jde dál. V nás však zůstala hluboká brázda vzpomínek, které jistě nikdy nezajdou. Zalistovala jsem svým životem 17 roků zpátky a mám vše živě před sebou. Není možné, abych všechny své vzpomínky přenášela na papír. Chci však znovu s Vámi zavzpomínat na jeden večer, který zůstal i po tolika letech pro mne živým, nezapomenutelným ... Kromě jiným, napsala jsem též sestře vězně medika Šedy. Jeho sestra Svatava přijela do Ostravy pozdě v noci. „Vy naproti" jste snad již dávno spali. Ona byla velmi rozrušena jen pomyšlením, že je svému milému bratru tak blízko, a přesto jej nemůže vidět. Uvažovala jsem o tom, jak navázat s ubohým Šedou spojení. Zkusila jsem použít své neúplné znalosti morseovky a pískáním jsem několikráte opakovala „Svatava vítá bratra Šedu". Netrvalo dlouho a v jednom z oken věznice se rozžalo slabé světlo. Byla to rozsvícená zápalka, kterou byla ozářena tvář vězně. Svatava v něm poznala svého bratra. On nás neviděl, protože byl slepý, ale my jsme plakaly radostí, že se nám jej podařilo vyvolat.

Milý příteli (doufám, že si mohu toto oslovení dovolit), bude Vás jistě zajímat, když Vám napíši nyní něco o sobě. Nevíte ani, jak to tenkrát dopadlo s naším vystěhováním z bytu. Vy jste byli transportováni z Ostravy a my jsme odjeli na dovolenou na Slovensko. Když jsme se vrátili za 14 dnů ve 2 hodiny po půlnoci domů, našli jsme vypáčeny dveře a byt prázdný. Do šesté hodiny ráno jsme s manželem chodili po Ostravě, než jsme našli nábytek a vše ostatní uskladněné ve sklepě jedné cikánské čtvrti. Celé tři měsíce jsme byli bez bytu. Přespávali jsme u příbuzných a známých. Pak nám byl konečně přidělen neuzamčený byt bez jakéhokoliv příslušenství. Byli jsme rádi, že máme střechu nad hlavou.

Nežaluji, nikdy jsem také nelitovala, že se tak stalo následkem spojení s Vámi. Ani od manžela jsem nikdy neslyšela slova výčitek. Nelituji zvlášť nyní, kdy víme, jak lehce se nevinní stávali vězni, jak byli v obhajobě svojí pravdy bezmocní a jak potěšující byla každá, i malá náplast na zasazené rány. Jsem ráda, že i ta moje ...

MILADA

JSEM ROZHNEVANÝ STARÝ MUŽ

ROZHOVOR PAVLA TIGRIDA S JIŘÍM VOSKOVCEM

Vy jste udělal, čemu se říká díra do světa. Já se tomu nedivím, poněvadž znám váš talent; ale znám taky Ameriku, a vím, jak je to těžké. A vy jste sem přišel z Francie v roce ...

Padesát jedna. Ovšem poprvé jsem přijel do New Yorku s Werichem v lednu 1939. Vzpomínám si, jak nás to žralo, když jsme si první večer pustili v hotelu rádio, a nerozuměli jsme ani slovu. Ani slabice. Snad trošku jsme mohli anglicky číst a slabikovat, víte, nějaký ty noviny a tak. Pár slov člověk znal: Ve střední Evropě vždycky nějaký to slovo z nějakýho toho jazyka se někde užene, že jo, vždyť jsme takový malinký ... Ale víc nic. Tak jsme poslouchali a měli vztek a řekli jsme si: „Jeníku a Jiříku, naučíme se vrčet tak, jak oni vrčej. A to ihned. Zejtra začnem." To jsme si slíbili, no a to se nám podařilo. To je takovej nějakej já nevím ... my jsme se vždycky rádi trefovali do těžkejch věcí s Janem, ze sportu, víte. Tak jsme to zmohli. Bylo to těžký, strašně těžký, no, ale na konci války, než jsme se vrátili do Prahy, jsme dosáhli toho, že jsme hráli Shakespeara na Broadwayi.

Co to bylo?

Bouře. Hráli jsme ty dva klauny. Jan byl Stephano a já Trinculo.

Vy jste kromě toho oba po celou válku vysílali z Hlasu Ameriky.

To jsme vysílali ovšem česky. Dělali jsme přitom velký voloviny, někdy to bylo moc špatný. Na dálku jsme začasté šlápli vedle.

To bylo ještě s Ježkem, aspoň na začátku, ne?

To bylo s Ježkem jen dokud jsme chvíli vysílali pro BBC. On, chudinka, umřel ve dvaačtyřicátém roce, těsně po vstupu Ameriky do války. Hlasu Ameriky, tedy O. W. I., se nedožil. Byla to pro nás osobní rána. Nejsmutnější bylo, že Ježkovi se opravdu strašně stejskalo po domově; Prahu moc potřeboval. Ne, že my jsme Prahu nepotřebovali, nám se taky stejskalo; ale nám bylo snazší se zapojit do amerického divadla a do amerického života, než jemu. A on opravdu moc doufal, a moc se těšil na to, že se jednou vrátí — no a nevyšlo to.

A vy jste potom, pokud se pamatuji, v Paříži začal dělat divadlo.

No, to bylo až po válce, když jsem se vrátil do Prahy, a v osmačtyřicátém roce jsem Prahu nadobro opustil a odjel do Paříže, teda na vlastní tričko, to už bylo bez Jana.

Rád bych vás přerušil otázkou, která se týká vašeho tehdejšího rozhodnutí odjet natrvalo z Československa. Či spíše rozhodnutí odjet sám. Vždyť Werich byl s vámi za války v Americe; sdíleli jste stejné zkušenosti a stejné názory; Werich se s vámi vrátil do Prahy, ale už s vámi podruhé do ciziny neodjel. Spolupráce V a W se skončila. To znamená, že ze společných zkušeností a prožitků jste vyvodili rozdílné závěry. Jak se to vysvětluje?

Já nevím. Na to nemám jednoduchou odpověď. Já myslím, že to bylo tak osobní, strašně osobní, že je opravdu těžko o tom mluvit. Já prostě nevím, kolik v tomhle rozhodnutí — v té chvíli, kdy jsme si to řekli, kdy Werich se rozhod zůstat v Čechách, a kdy já jsem se rozhod odjet — já nevím dneska, a nevím, zda to budu kdy vědět, kolik toho rozhodnutí bylo „kulturně politického" a kolik hluboce osobního. Tak například, já jsem se rozhod opustit Československo a jet pryč a přestat na čas pracovat s Werichem, hnedle rok předtím, než se změnil režim, víte, už v létě roku 1947. My jsme shledali, že nám to nejde. Nemohli jsme najednou nic napsat. To je velmi jednoduchý fakt. Seděli jsme a snažili se tři měsíce, příteli, tři nebo čtyři měsíce, každej den jsme seděli, víte, plnejch pět nebo tak pracovních hodin, a snažili se napsat hru. To byla sezóna 1946—1947. Nemohli. Nemohli. Přestalo nám to psát, jak říkáme. S tím patrně souvisí mnohé složité události, některé osobní, jiné; tak říkajíc historické, a ta směs je pak děsně choulostivá. Proto musím předeslat, že co tu říkám, je moje vlastní stanovisko. Nemluvím teď za V+W, jen za V. A říkám to se skromností, se smutkem, a neříkám to z nafoukanosti. Říkám to jenom proto, že tomu věřím. Možná, že jsem „historicky" úplně vedle. Jsem-li, jsem. — Koneckonců, člověk musí věřit vlastnímu citu ... a tohle je cit či pocit, který ve mně vyvřel okamžitě po Mnichově, a který jsem si potvrdil po návratu do Prahy v roce 1946. — Před Mnichovem jsem byl v Čechách doma, patřil jsem k národu, a byl jsem hotov se za ten národ bít. Byl jsem přesvědčen, že bude válka, že v té válce mám asi tak hubenejch deset procent pravděpodobnosti přežití, že dostaneme strašně do drdolu, ale že když se za svoje budeme bít, že to nějakým způsobem vyhrajeme. Chtěl jsem se toho účastnit. Byl jsem úplně pro, jako myslím nás byla zdrcující většina. A když nastal Mnichov a když jsme se nebili (i když jsme tehdy byli sami a říkalo se, že by to byl nesmysl a že jsme nemohli vyhrát), já si myslím, že jsme udělali historickou chybu. Mám dojem, že v tý době, jak se říká anglicky, our President let us down. Já myslím, že president Beneš, ačkoliv se ocitl v příšerné situaci, nebyl na výši této situace, nebo nebyl, jak se říká staročesky, práv svému postavení. Proto myslím, že jsme to prohráli. Tenkrát, psychologicky. Já myslím, že se tomuto národu stalo něco, co je takřka nenapravitelné. To je jako v životě, víte: každej má v životě nějakou příšernou situaci. Ať už je fyzická, nebo morální, nebo psychologická, ať se týká manželství, obchodu, lásky, umění, přátelství, každý se octne v situaci, kde musí udělat důležitý rozhodnutí, a buďto je dělá statečně, nebo nestatečně. Když udělá statečný rozhodnutí, tak zůstane člověkem a vyroste. Když udělá nestatečný rozhodnutí, tak se scvrkne a stane mrzáčkem. A táhne se to a zůstane to. A je to pokřivený. A tohleto, ač jsem to už tehdy tušil, jsem si do štětky uvědomil, když jsem se po válce do Čech vrátil. Tady máte můj názor o roku 1938. — Já se pamatuju na jednu paní v osmačtyřicátém roce, když uhodilo, tedy když ... prostě únorové události ..., a paní, báječná paní, žena z lidu, sůl země, pracovala u nás jako kuchařka a tak v rodině. A když ten den od nás po práci odcházela tak řekla: „Teď jdu domů a pustím si Londýn, jako jsem to dělala celou válku." A já jsem si pomyslel: tady máš výsledek „přežití autority". Zkrátka pavlovský pes, víte, se okamžitě utekl ke svému reflexu. To není náhoda, že my Češi jsme vytvořili Švejka: a je to báječná figura, věčná, všelidská. Patrně kromě husitství to nejlepší, co jsme světu dodali. Ale zároveň je strašný, dělat ze Švejka program. Abych citoval Brechta (který to má ze Švejka, neboť Hašek to vyjadřuje vším, co Švejk činí), tedy Brecht říká: „S autoritou bojuješ, když ji přežiješ." To je pěkný aforismus. Otrok vyhraje jedině tím, že přežije pána, což je správný, přestože minimální. Jenže zajímavý je, že takto autoritu přežijete, ale celej zkroucenej. A v tom někde je náš národní malér.

Ovšem Mnichovem všechno neskončilo. Po Mnichovu se ještě něco stalo. Nakonec i ti Francouzi a ten „zrádný Albión" do toho šli, byla válka. A to, normálně, by bylo mohlo srovnat páteř. My jsme nakonec válčili, byli jsme na té správné straně, poněvadž jsme museli a chtěli. Vy jste dělal rozhlas v Americe, já v Londýně, a měli jsme kauzu, stoprocentní kauzu. Čili byla tady jakási mravní i politická a kulturní kontinuita. A přesto se to nepovedlo, přesto někde vznikl hiát.

Já myslím, příteli Tigride, že vám rozumím. Vy mluvíte o kontinuitě toho, věč jsme věřili. Ale když on je strašnej rozdíl mezi — dejme tomu — tím, co vy jste dělal v Londýně a co já jsem dělal tady, když jsme jako byli nadále vlastenci a šlo nám o porážku Hitlera a o svobodu, o humanismus, prostě o civilizaci, a dělali jsme všechno, co jsme mohli, abychom této kauze, jak říkáte, pomáhali — je strašnej, nepřekonatelnej rozdíl mezi tím, tohle vše dělat na svobodě a bez skutečného nebezpečenství, nebo pod botou a ostruhou okupanta. A tam někde jsem se rozešel s tou náležitostí k českému národu. To prosím ve vší skromnosti! Zratil jsem právo soudit slušnost. Vzpomínám, když jsem se vrátil po válce do Prahy, a když jsem začal štavnat — jak by řekl Karel Poláček — třeba o kolaborantství, jak mi dávali lidi po hubě, a právem. Říkali, počkej momentíček, kdo je kolaborant? A co bys dělal ty, kdyby ... A konfrontovali mě se situacemi, o kterých se mi nezdálo. S konkrétními situacemi člověka, podrobeného teroru. To je věc, kterou jsem, zaplať pámbů, nikdy nezažil, a následkem toho mám takovej pocit vůči těm letem války, víte, k českému národu — mám vždycky pocit: tak o tom musíš být zticha. Nevíš, co to je. Nevíš, co bys ty byl dělal. Doufám, že bych se byl choval slušně, ale to můžu jenom doufat. Do devětatřicátého roku mohu soudit, protože jsem tam byl. Mezi devětatřicátým a pětačtyřicátým nebo šestačtyřicátým nemůžu. Něco se v té době stalo, co mě oddělilo od národa. Najednou mi obecné chování přestalo být instinktivně jasné. Já jsem najednou lidem v Čechách nerozuměl. A to je věc osobní, víte, to nemá nic co dělat s historií — ledaže historie je taky osobní — je to zkrátka rozčilující a smutný, protože to samozřejmě má vliv na uměleckou práci, na veřejnou činnost.

A ve vašem životě — a patrně v životě nás všech — hrozně významné. Vy sám se k Mnichovu, k Masarykovi, k Benešovi, k „české otázce", stále vracíte. Před několika roky mě například upřímně překvapilo, když jste mi řekl, že píšete román o starém pánovi, o T. G. Masarykovi. Proč právě o něm?

A! To je jeden z těch nesčetných „dočasně" opuštěných plánů. — Ale proč vůbec? Poněvadž mě strašně imponuje Masarykův život. To byl člověk, kterej pořád ještě není pořádně doceněnej. Kterej pořád ještě nebyl pořádně umístěnej. Pámbů ví, že za první republiky se dělalo z Masaryka takový zvláštní božstvo, což muselo být i jemu protivný. Náš starý český lokajský duch: vrchnosti podkuřovat, víte. Ono se podkuřovalo Františku Josefovi a kdekomu. Když nastal Gottwald, podkuřovalo se Gottwaldovi, Stalinovi, a tak dále — no, a pokud byl Masaryk, podkuřovalo se Masarykovi. To je ta čehonovská kletba, onen plod takzvané třistaleté poroby, české lokajství. Masaryk přece právě lokajství nenáviděl. Dělat z Masaryka tatíčka, geniálníka a filosofa, a boha, to bylo právě tak absudní, jako z něho dělat to, co se z něho v Čechách dělá dnes — totiž dělá se, jako že nebyl. Já myslím, že to byl velikej pán. Co se mně na něm líbí ... měl styl v životě. Začal jako venkovskej kluk na moravském Slovácku. Nic nebyl; absolutně nic, skutečný proletář, chudák bez hospodářské, společenské, či kulturní budoucnosti. A najednou přímou cestou, víte, se vyvinul sám, uděláním ...

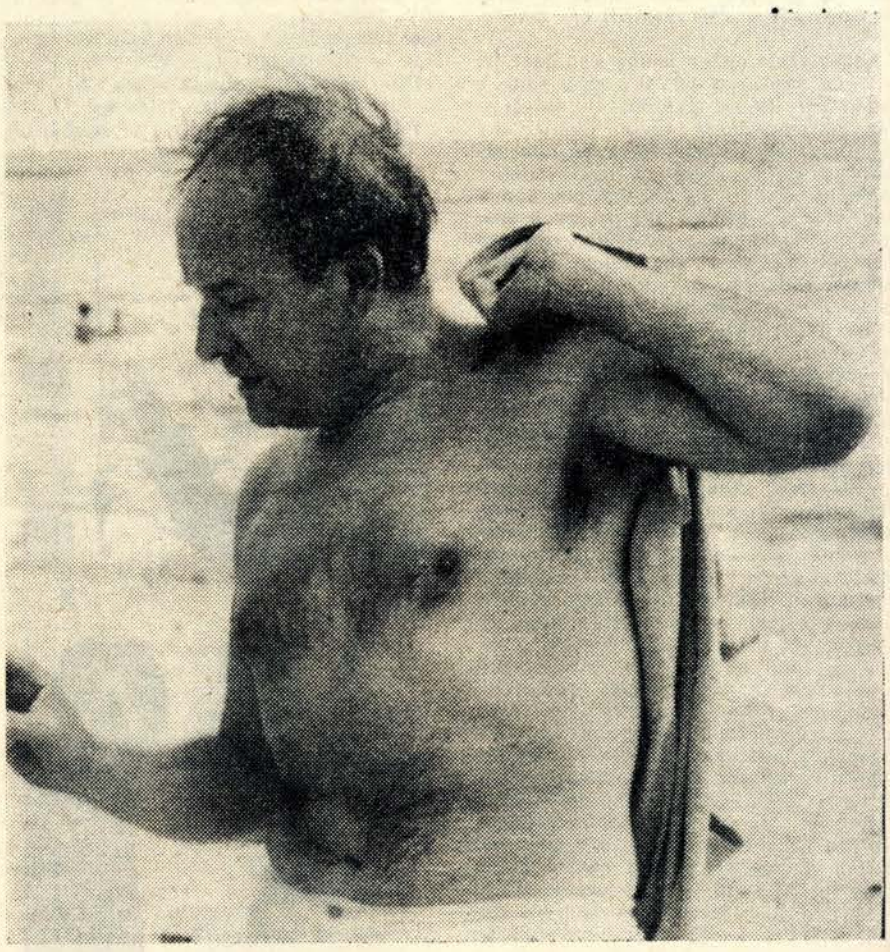

FOTO ARCHIV STUDENT

šal ze sebe volného člověka, který věděl, uměl, znal, byl okamžitě velkorysý. Začal v mládí cestovat, namluvil si slečnu, která přijela vodněkud z Ameriky... pak najednou nevěděla, má-li si ho vzít, tak on šel, vypůjčil si peníze, sedl na loď a jel do Ameriky za ní. A řek' jí: tak jakýpak nesmysly. To se ví, že si mě vezmeš. No, a ona si ho vzala, pochopitelně. A hned si vypůjčil peníze od jejího táty, který „byl boháč" jak říkají američtí Češi. Víte, takhle se o Masarykovi nikdy nemluví, ale tak to bylo! Pak mu bylo šedesát, a oslavovali ho u nás, víte, pivně, a říkali: „My poneseme dál dílo profesora Masaryka." A on se dožral a povídá: jakýpak dílo, já jsem ještě nezačal. A měl pravdu, to mu ještě trvalo čtyři roky, než se sebral a řekl si: tak tohleto se nedá svítit, to musíme skočit do vlaku, Olgo, a půjdeme a uděláme z toho nadělení samostatnej stát. Byl to muž činu a umělec života; a zároveň špatnej spisovatel a patrně velice průměrnej filosof, ani dobře neučil; ale byl to státník a dobrodruh. Dobrodruh velkého stylu a za dobrou věc. A kritickej k národu. Zjistil si, že český národ patří do takzvané západoevropské oblasti. Já si to taky zjistil.. Nezávisle a po pilném, byť nevědeckém bádání. To se ví, to bude hrom bít teďka v Praze, to se řekne hned: Voskovec odrodilec, zaprodanec. Já však nemluvím o Západě a Východě, jak je vidíme dnes, o tomhle nerozumném rozpůlení takzvanou železnou oponou, která už dnes stejně rezatí. Mluvím o Západě ve smyslu západní civilizace, tradice, jež vede nazpět do Byzance, do Jeruzaléma a do Atén. A do té patří i Rusko. Český národ má blíž k této civilizaci a jejím zeměpisně západnějším tvarům než k čemukoli jinému. To říkal starej Masaryk, to říkal starej Palacký, a já, starej Voskovec, to taky říkám. Jsem dědek zpátečník. Angry old man.

Dobře, vetchý starče. Vraťme se ještě do roku 1948, když jste bez Wericha odjel do Paříže a začal tam dělat divadlo.

Založil jsem tam malý komorní divadlo v jazyce anglickém; hráli mi tam američtí herci návštěvou v Paříži — já sám nehrál, jen jsem to řídil a občas režíroval. Podnikal jsem to se svou nebožkou ženou, která byla americká divadelnice, a taky s účastí své nynější ženy, americké divadelnice. Pracoval jsem tehdy v UNESCO co jakýsi mezinárodní kulturní úředník. Žralo mě, že tahleta mezinárodní kulturní spolupráce se většinou odehrává na recepcích a cocktail parties, kde se podávají vodnatý a teplý martini pořád témuž zástupu Pařížanů národnosti francouzské, anglické či americké — a žvaní se dotyčnými jazyky. Zkrátka, mne tenkrát napadlo, že by snad bylo dobré, kdyby lidi z New Yorku v Paříži udělali třeba nějaký divadlo a názorně ukázali, že americká kultura není jenom Coca-Cola a Hollywood, jak tenkrát tvrdili francouzští partajníci. Píšeme totiž rok 1949—1950 — to Stalin ještě práskal fousama — byl berlínskej air-lift — a v Paříži se v takzvaných pokrokových kruzích strašně shazovala americká kultura. Tak jsem se namích a řek' jsem si: proč nedělat moderní americký divadlo a ukázat Pařížanům, jaký opravdu je. No, bylo to umělecky velmi úspěšný, kritické uznání v tisku monumentální, jenže jsem na tom prodělal kalhoty. Na tom by konečně nezáleželo, anžto jsme všichni měli potěšení to divadlo dělajíce... ironie je v tom, že o rok později, za McCarthyády, jsem se octnul ve vězení ve Spojených státech, víte, na Ellis Islandu. Jeden z důvodů — tehdy bylo vynalezeno mnoho důvodů, proč jsem byl podezříván, že bych mohl ohrozit bezpečnost USA — jeden z nich byl, že jsem vedl v Paříži toto podezřelé divadlo, levé! To si představte, jak levý to bylo. Jako je Tennessee Williams levej, nebo Thorndon Wilder! (Roku 1947 jsem inscenoval Wilderovu hru Jen o chlup v pražském Stavovském divadle — a Rudé právo mě div za tu zradu socialismu neukamenovalo — a to byla ještě pámbu mě netrestej, Národní fronta!)

Čili vy jste přijel do USA a byla nějaká udání, že Voskovec je komunista, i putoval jste na Ellis Island. Což je nutno vysvětlit, že to je ostrůvek u New Yorku, kde cizinci „nepřipuštění" do Spojených států musí vysvětlit svoji při, tak říkajíc...

Už to mimochodem neexistuje. Už to bylo zrušeno, a prej můj případ měl nějakej blahodárnej vliv na změnu imigračního zákonodárství. Ellis Island... No, aspoň jsem neseděl nadarmo. Klid, prosím, žádnej koncentrák to nebyl, kampak by se to na koncentrák hrabalo, ale to víte, stejně to bylo nemilé. Taková veliká hala, nesmírná, vykachlíkovaná, ve které se tak průměrně pohybovalo mezi třemi sty a sedmi sty lidí... Sedí a čumí po celý den, čekajíce na nějaké vyřízení. Sedí a čumí tam buď dva dny, nebo den, nebo pět dní, nebo pět měsíců, nebo jako já, skoro rok. Někteří tam byli déle. A mezi tím dospělým sezením lítají děti, víte, všech věků a jejich řev a dupot se násobí kachlíkovou ozvěnou. Jste jako na nádraží, jste rok na nádraží. Večer spíte jako na vojně, v takovejch ubikacích; a je to všechno velmi čistý, i jídlo je tak čistý, že chutná jako mejdlo. Ale já jsem si postavil hlavu, a se svým advokátem jsme si řekli, to se nesmí jen tak nechat. Byl jsem volnej prosím, moh' jsem kdykoliv se vrátit do Francie, kdybych byl chtěl. Ale to by znamenalo vlastně v té době se přiznat, jako že jsem vyzvědač nebo bídník, nebo sketa, či bestie — a my jsme si řekli prostě: blbost. Já osobně jsem se rozhod', že si tedy Ameriku vyzkusím. Je-li to to, co si myslím, skutečně fungující demokracie, tak to nakonec vyjde, a ten nesmysl se vysvětlí; Amerika tu zkoušku s úspěchem složí a já potom vytáhnu vlajku a budu dovopravdy občan. — A to teďka jsem a říkám si, no dobře, vyšlo to.

Bylo to na udání, že jo?

Ano, většinou od českých krajanů. Ti obzvlášť reakcionářští mezi nimi vzkřikli: teď nastal pravý moment šlápnout na krk tomu předčasnému antifašistovi.

To vám rádi přiznáme, že toho přečinu jste se vskutku dopustil. — A co pak?

No, pak jsem začal hrát ve filmu. To máte osud. Osud děsně rád plánuje. A vždycky proti mým plánům. Já nevím, proč si vybral mne. Když jsem opustil Prahu v osmačtyřicátém roce, měl jsem v plánu přestat hrát. Mně už nezajímá hraní divadla, řekl jsem si. A do tý doby jsem nepřestal hrát; řek' jsem si, a budu psát a režírovat, a tak jsem od tý doby nic pořádnýho nenapsal a nic jsem nenarežíroval; ale hraju, pořád hraju. Ale líbí se mi to, já jsem se vyvinul do takový nějaký docela jiný kategorie.

Jaká byla vaše první hra na Broadwayi?

Láska čtyř plukovníků od Petra Ustinova. Z těch čtyř plukovníků já hrál francouzského. Hrál v tom taky Rex Harrison a Lili Palmerová.

Pak jste hrál mimo Broadway, já vás samozřejmě pamatuju v Čechovovi jako strýčka Váňu...

Jo, tak to je něco jinýho, off-Broadway. Z toho se nedá žít, protože to jsou nepatrné platy, to je avantgarda, a to dělá člověk proto, aby si zahrál něco, v čem by byl rád viděn, anebo co by mu dalo umělecké zadostiučinění. Tím neříkám, že na Broadwayi umělecký zadostiučinění nemůžete mít; tam můžete mnohdy rozvinout herecký řemeslo víc, než máte příležitost je rozvinout v Praze. Konkurence je zuřivá a technické požadavky vysoké. Později jsem například na Broadwayi měl požitek nejen pracovat, ale i spřátelit se s třemi z největších žijících režisérů: jsou to John Gielgud, George Abbott a Tyrone Guthrie. Ale abych to dopověděl o Čechovovi. To bylo moc zajímavý si Strýčka Váňu zahrát. Já jsem vlastně Čechova objevil až v Americe, my jsme naň dřív nikdy netrpěli. My jsme nikdy netrpěli na realistický divadlo, a Čechova jsme většinou znali z těch mizerných českých překladů: proč se tolik u nás překládalo z ruštiny, aby to znělo jako pseudoruština a ne jako čeština? „Baťuško, a co husy zakousnout, a co v nose pošťourat se?"

A když se tak na všechno díváte zpátky, dneska s odstupem času: jste americký herec, jste americký kumštýř, anebo český?

To nevím. Doufám, že jsem kumštýř. Řemeslem jsem herec, jsem divadelník, jsem komediant na svět, potulný komediant. A považuju se za Američana, občansky a profesionálně řečeno. Jde mi o americké divadlo, jsem dožranej, když se dělají blbosti v našem americkém divadle, jsem dožranej, když se ohrnuje nos na americkou kulturu. Jestli jsem skrz na skrz Američan, nebo Evropan — jestli jsem Čech, nebo co jsem, přesně nevím. Moc to se mnou zamávalo, já nevím, kam patřím, ale jsem rád, že jsem rád. A jsem rád na světě. Tak asi patřím do světa.

I přece je tu například otázka řeči. Já sám stále ještě cítím, že přece jenom v mateřské řeči je základ. Např. s vámi si rozumím česky, protože kromě jiného nás spojuje společné kulturní a civilizační pozadí. A víc. Když řeknete například volovina, tak přesně vím, co máte na mysli. Když řeknete stupidity, už si nejsem tak docela jist.

Co vám mám povídat. Vždyť my jsme v Osvobozeném divadle řeč znali tak, nebo jsme s ní zacházeli tak, že jsme ji dokonce pomáhali vytvářet. To ostatně dělají všichni lidé od fochu, kterým je řeč nástrojem. Samozřejmě, takováhle rodinná blízkost snad skoro nemůže být než v řeči, do které jste se narodil. To byla naše veliká smůla, například s Werichem, když jsme sem přijeli před válkou, že jsme nemohli prostě hned navázat a dělat to divadlo, které jsme dělali doma. Improvizovat jsme anglicky nemohli.

A tím jsme se dostali k Osvobozenému divadlu. Sám patřím ke generaci, která zažila Osvobozené divadlo v první republice naplno a na sto procent. Nemohu na to nevzpomínat bez určitého dojetí, abych to řek' sprostě. Poněvadž Osvobozené divadlo bylo víc než divadlo — to byla kulturní, politická a také mravní instituce. Bylo to divadlo jedné éry. První republika, Osvobozené divadlo Masaryk — ať si říká kdo chce co chce, to byla jednotka. A proto taky dnešní studie o Osvobozeném divadle a takové to koumání, jako proč nemáme dnes Osvobozené divadlo, jsou falešně pojaty, poněvadž jsou vytrženy z kontextu, z tkaniva doby.

Ovšem. Doba první republiky byla kulturní. Nemyslím tím, že byla kulturní oproti nekulturní, ale byla to éra kulturního rozkvětu s velmi osobitou příchutí a živelností. A Osvobozené divadlo! To víte, taky jsem na to asi sentimentální, a samozřejmě nemůžu zapomenout na publikum. Protože to bylo divadlo, který dělalo s publikem, a kde publikum bylo právě tak důležitý jako scéna. Každý, kdo měl s tím podnikem co dělat, mi píše: to byla nejlepší část života. Moje taky. To byla taková... víte, to se stalo, to tak vzniklo jako nějaká chemická reakce: vyšlo to, bodlo to, bylo to na fous. Škoda je, podle mého názoru, že to bylo náhle přerušeno, protože myslím, že jsme to dělali moc mladý. Dodneska, když se na tu jedenáctiletou produkci dívám, tak je řada věcí, o kterých si řeknu: „Ježíšmarjá, to je fajn!" To bych si netroufal dneska napsat, tak technicky odvážně a tak „z pokoje rovnou do moře", víte, a žádný dlouhý cavyky. Je to udělaný, a lehce udělaný. Na druhé straně řada věcí je strašně mělká, a snad kdybychom byli mohli psát hry dál, bez toho Hitlerova přerušení, dál ve svém jazyce, tak snad bychom byli mohli (to se ovšem nedá dokázat) napsat nějaký trvalejší hry. Je to strašně mladický, je v těch hrách moc věcí, které nejsou dopracovány. Já to respektuju, víte, protože to má hezkej styl, hezkou fazónu, já nechci říkat formu. Ale k těm nejlepším jsme se myslím nedostali. Co se mi na tom starém Osvobozeném líbí, je smysl pro ironii. Já myslím, že ironie je děsně důležitá pro civilizovanej národ. Ironie je stanovisko v podstatě románské, latinské, a je kupodivu strašně blízké českému duchu. Jsou dva národy na světě, které postrádají ironii, a to je Rusko a Amerika. To je moje privátní teorie. Proto je dneska takovej malér. Ironie není ani humor ani satira, to je taková zvláštní věc, taková báječná pomůcka.

Ale Angličani ji mají...

(Pokračování na str. 8)

S.U.S. /10

1. O svobodě

Československý tisk je v ohni pozornosti — sympatizátorů i kritiků. Nejrůznější interpretové se objevují i v zahraničních komunistických listech. A to v tak pestré škále, že skoro přechází zrak. Rozhodně si nelze stěžovat na nudu, neboť obraz střídá obraz, barvy — libé i nelibé — se rychle roztírají, barevná stupnice vykazuje všechny rozdíly, a hlavně ty příkré — od černé k bílé. „Pepř a sůl" se někdy sypou i na tiskovou svobodu a její projevy. Nedivme se: kdo skutečnou svobodu nikdy nepoznal, může se jí i děsit — jednou upřímně, bezelstně, podruhé farizejsky. Jindy se zdvihají varovně ukazováčky: BLÍŽÍTE SE BURŽOAZNÍ TISKOVÉ SVOBODĚ! Není sice nikde přesně definováno, kolik skutečné svobody obsahovala nebo obsahuje tzv. buržoazní svoboda tisku, zda je to něco, čím můžeme klidně opovrhovat, nebo naopak jistá historická forma sebeuvědomování a rozvoje „ducha" tisku, jíž nelze prostě likvidovat (bez ní by totiž Marxové a Leninové byli dodnes jen latentními revolucionáři, protože by si ani — neškrtli...) Četl jsem v Österreichische Volksstimme (26. VII.) například článek nazvaný TISKOVÁ SVOBODA V ČSSR a napsaný publicistou Erwinem Scharfem z KPÖ, což jest po česku Komunistická strana Rakouska. Podle něho se prý naše masová média přiblížila „v jistém smyslu" buržoazní tiskové svobodě. Rádi byste věděli, jaký je to „smysl". Nuže, jde prý vlastně o redaktory: ti získali „nedemokratická" privilegia — za Novotného měli snad demokratická? — a mohou jich využívat k popularizování svých subjektivních, ba dokonce soukromých politických názorů. Potud rakouský autor. Pokud by si přál, aby redaktoři tisku, rozhlasu a televize šířili jen ne-subjektivní, ne-soukromé názory, pak to může být jeho náhled. Ostatně není nikde psáno, že „subjektivní = nepravdivý" a „ne-subjektivní = pravdivý" (tytéž pochybné rovnice lze sestrojit mezi „privátností" a „nepravdivostí", „ne-privátností" a „pravdivostí"). Ale jiná věc je zajímavá: že plně vypadla otázka pravdivosti šířených informací za panující demokratické svobody masových médií. O tuto pravdivost totiž jde, a ne o záležitosti redaktorských subjektů. (Ostatně všichni až příliš dobře známe doby nedávno minulé, kdy měli „právo" vyjadřovat své názory zcela nesoukromé, ale pravdě to neprospělo). Mezi možností PSÁT (INFORMOVAT) SVOBODNĚ a možností podávat PRAVDIVÝ OBRAZ dění existuje bezpochyby organický svazek. Nemá smyslu tu abecedu opakovat do omrzení. Připomenu slova velkého muže ruské a sovětské literatury, Maxima Gorkého, z doby těsně po revoluci: „Domáhali jsme se svobody slova, abychom mohli mluvit a psát pravdu. Ale mluviti pravdu jest umění, nejtěžší ze všech umění, neboť pojata ve své ‚čisté' podobě, odloučena od zájmů osob, skupin, tříd, národů, nehodí se pravda ku každodennímu používání a je prostému občanu nepřijatelna. Taková jest prokletá vlastnost ‚čisté' pravdy, ale tato ‚čistá' pravda je pro nás zároveň nejlepší a nejnutnější. (...) Posuzujeme-li člověka — je lhostejno, zda Němce nebo Rusa — nesmíme zapomínati ‚čisté' pravdy, protože ona je naším nejdrahocennějším majetkem, nejjasnějším světlem našeho vědomí; jsoucnost této pravdy svědčí o výši mravních požadavků, jež klademe sami sobě." (Maxim Gorkij, NEČASOVÉ ÚVAHY, přeložil P. Maxa, Praha 1919.)

2. O pohnání ku zodpovědnosti

Prokletou vlastnost „čisté" pravdy bych rád připomněl novinářům z tisku NDR, zvláště pak z deníku NEUES DEUTSCHLAND. Vím, asi by mi připomněli, že Gorkého list Novaja Žizň — v něm vycházely Nečasové úvahy — byl brzo zaseaven a že se velký kritik revoluce s ní smířil po atentátu na Lenina. Napsané slovo však nevymažeš... Leč nechejme takové hypotetické výměny myšlenek a věnujme se oněm reálným slovům, která právě dnes zůstala vytištěna v ND. Týkají se totiž také z druhé stránky otázky tiskové svobody, její míry, práv i povinností těch, kteří vystupují v masových médiích, konkrétně pak otázky tzv. odpovědnosti. Dne 26. července přinesl deník Neues Deutschland nevelkou zprávu o tom, že týdeník Student zastavil otiskování interviewu s rádiovou stanicí Svobodná Evropa. Počínání Studenta prý narazilo na „velmi krotkou" kritiku jiných časopisů, rozuměj českých. Ale o to by ani tak nebylo; zajímavější je závěrečná „douška": v Praze prý není známo, zda byli redaktoři Studenta voláni k zodpovědnosti. Nuže, každý si asi představuje tenhleten „povolávací" proces jinak, na Severu zřejmě vzhledem k atmosféře a tradicím přece jen ledověji než na relativním československém jihu. Ale aby bylo jasno: riziko zodpovědnosti si v podmínkách tiskové svobody nesou na svých bedrech ti, co píší. Jsou vystaveni bez omezení všanc kritice svých píšících druhů, jsou vydáni zraku veřejnosti, čtenářů. To je také jeden a neodmyslitelný typ mravní zodpovědnosti novináře. Je-li k ní volán v těchto podmínkách, nijak to neznamená, že se dostaví tam nebo onam, aby mu ta nebo ona komise, výbor, trojka, pětka, byro etc. podaly příslušné „volání k zodpovědnosti" ve formě ideové sekatury a ideologické hulákaniny. Ostatně: nejhorší je „honění" k zodpovědnosti za existence předběžné cenzury. Ta totiž svými zásahy vlastně navenek odpovědnost z novináře paradoxně snímá — před čtenáři, když se „bílí" — a na druhé straně ji nafukuje v iracionální fetiš, pod nímž se stává nebohý pisatel potencionálním nebo skutečným nositelem těch nejtěžších hříchů. A ovšem: jak se do lesa (médií) volá, tak se z něho ozývá. V lesech „severních" i „jižních"...

(OLEG SUS)

MIMO VĚDU NA POKRAČOVÁNÍ

(„Causa" Frendlovský)

Odpověď Františka Frendlovského je přesně tam, kde jsou jeho brožury a soi disant odborné práce, totiž v zajetí falešné ideologie a pseudoteoretizování. Obrana kritizovaného je k nerozeznání od oněch grifů, kterých používá pokleslá sofistika, když je v úzkých. Zhodnotili jsme krátce — já a prof. dr. Milan Jelínek — publikační činnost Frendlovského v tom rozsahu, jaký se stal základem při obhajování „společenského významu" pro získání kandidatury. Výsledek byl tristní; protože jsme nechtěli proměnit Studenta v soubor citátů à la Sami proti sobě (viz příslušnou rubriku Hosta) a protože nám nikdo nemohl dát k dispozici x stran pro tuto produkci, spokojili jsme se uvedením jen několika citátů z textů Frendlovského. Kdyby je chtěl jejich autor vážně bránit, zdůvodňovat jejich smysl a verifikovat je, musil by postupovat podle starých klasických pravidel, jež už staří Řekové ovládali. Logickou a věcnou argumentací by se za ně postavil, aby dokázal, že stále platí jako pravdivé, ověřené poznatky (v našem případě pro moderní pedagogiku). Ale nic takového; jen je slyšet dobře známý nářek na „vytrhávání citátů". Odpusťte: když nějaký muž sedne k psacímu strojpi a začne psát tak, že třebas mísí abstraktní banality a větami typu „Dvakrát dvě je pět", pak každý kritik má přímo povinnost vyjmout takový výrok a podrobit kritice jeho „pravdivostní" hodnotu. Každá práce, dokonce i na periférii vědy, skládá se z takových jednotlivých výroků a ty musí být podrobovány ověření; nejsou nijak chráněny před kritikou, ale také ne před ironií nebo sarkasmem — když se totiž nepovedou. Tohle Frendlovský nechápe nebo nechce pochopit. Proto sahá k postupu, který je pro něho nechtěně přímo komicky záhubný. Zironizovaný citát cituje ještě jednou, se všemi „náležitostmi", tj. v rozšířeném kontextu, aby — nevolky — dotvrdil ještě pednou pro soudné čtenáře a všechny lidi milující skutečné vědění, jeho pahodnotu. My jsme prý citát interpretovali v karikatuře. Nuže, Frendlovský nemá skutečně ani špetku nadání ke karikatuře a ani miligram smyslu pro humor. My jsme jej pouze přistrčili pomocí jeho vlastního textu k louži. On se nyní do ní posadil sám. Z menšího citátu nadělal veliký. Opravdu, přečti si jej každý podruhé, potřetí, abys poznal, jaký reálný „vědecký" poznatek obsahuje a jaký má „společenský význam", za nějž i na titul můžeš aspirovat. A tož tiskl Frendlovský v trpělivém Studentovi tuto hloupost zplozenou ignorantským „stranictvím" a slepě totalitní politizací výchovy v letech padesátých znovu. Tiskne ji, odmítá naši „karikaturu" — eo ipso se asi domnívá, že má pravdu a že snad jeho „poznatek" (br!) platí. Čti, čtenáři, a zasměj se nebo se i poddej malému zuření:

„Je třeba, abychom veškerou školní práci postavili na vyšší ideově politickou úroveň. Stále ještě v naší škole převažuje její naukový charakter. Zapomínáme, že všechno naukové šiříme proto, abychom zvýšili celkovou politickou úroveň našeho lidu. To znamená, že vše odborné, čemu se učí naši žáci, každý věcný poznatek, musí mít v sobě politický závěr, každá odborná hodina musí být svým způsobem politická."

To je pěkná pitomost: chce si ji Frendlovský hájit roku 1968, to platí i teď?

Ale ovšem, akademik Chlup publikoval příslušnou práci v Pedagogice, otiskli ji i Maďaři. Děste se, kritikové! Ale kritikové dobře vědí, že v ě d ě je houby po tom, co kdo kde kam doporučil, zda nějaká statť byla tištěna česky, maďarsky, bulharsky nebo čínsky etc. To nemá s její vnitřní hodnotou nebo pahodnotou nic podstatně společného. (Stačí si udělat statistiku, co se např. roku 1958 i po něm otisklo v našich revuích za mrtvé, falešné, zdeformované materiály ze společenských věd.)

A nakonec: kritika stařin, archaismů, hloupostí a vulgárních tendenčností má přirozeně vždy „ničivý" charakter. Dopadá na individuum, jež je vyrábí a nese riziko. Nechť se nikdo neschovává za fakultu. Svou kůži nese na trh sám. Je-li shledán příliš lehkým, je to jeho věc, svědectví o něm samém. A tečka.

OLEG SUS

P. S.

Pro dokreslení toho, jak byly přijaty práce Frendlovského, a toho, že někde něco zásadního nesouhlasí s jejich „hodnotou": při obhajobě na pedagogické fakultě KU přijala hlasováním příslušná komise soubor prací Frendlovského (což znamená, že souhlasila, aby mu byl udělen titul CSc.) Leč neobešlo se to poté bez protestu, vzneseného písemně na téže fakultě (nemýlím-li se, tak katedrou psychologie). Při následujícím zasedání vědecké rady pedagogické fakulty KU se, jak bývá předepsáno, jednalo o obhajobě; pokud jsem informován, nebyl zatím schválen výsledek obhajovacího řízení; v uvedené vědecké radě bylo 14 hlasů proti schválení, 6 hlasů bylo pro schválení, 1 člen se zdržel hlasu. Nevím, který z kandidátů na „kandidáta" ve vlastech českých by se chtěl chlubit takovým výsledkem; že došlo k tomuto kroku, to je naprosto výjimečné — jinak u nás procházejí stovky a stovky kandidatur běžně a hladce ve vědeckých radách. Docent a děkan (ano, děkan) Frendlovský by se měl zamyslit nad tím, zda ono pověstné břevno je doopravdy jen v očích jeho kritiků a zda není vlastně — u něho. Kdyby se něco podobného stalo mně, praštil bych s funkcí děkana na místě. Neboť — upřímně a bez ubrousku — František Frendlovský není jako děkan pedagogické fakulty UJEP na místě. I kdyby podával rozklady a protesty a nakonec třebas tu kýženou kandidaturu dostal...

JSEM ROZHNEVANÝ STARÝ MUŽ

(Pokračování ze str. 7)

Ale ovšem, že ji mají. Angličani, Francouzi, latiníci ji měli, to je civilizovaná věc, rafinovaná hra. Předpokládá moudrost a skromnost. A Češi mají ironii... někdy.

Jinými slovy, nebrat se vážně.

Nebrat se vážně, dělat si srandu z vlastní nabubřelosti, nikoliv však polopatě. A to je zvláštní, víte: Amerika má báječnej smysl pro humor, ale tady schází ironie. Proto je takový napětí mezi Rusem a Američanem. Oni jsou si strašně podobný, oba jsou rozcapený po těch farmách a velkoměstech a stepích, víte, a hlavně aby jim nikdo neřek' že oni nemají něco největšího. Přece Rusové jsou bolšojší než kdokoliv jiný, and so are we Americans, Goddamit! Velkorysost není kupodivu nutně v přímém poměru k počtu obyvatel. Viz malinké staré Athény.

Jsme v koncích, co do natáčecí pásky. Až ji otočíme, zeptám se vás na váš dnešní názor na politickou roli a náplň Osvobozeného divadla. Ta se totiž dnes v Praze nejvíce zdůrazňuje.

To aktuálně politický v našich dialozích bylo v tý době důležitý. A bylo jistě v pořádku to dělat. A za podobných okolností bych to dělal znovu. Přesto však tý přímý výpady proti fašismu a taková ta plavba na ostro na politické frontě aktuality, to mi připadá to nejobyčejnější na tom, co jsme dělali. Protože ať to lámete jak chcete, zůstává pravdou, že inter arma silent musae, čili když jde o kejhák, musí poezie počkat. A zpívat je zpívat, kdežto střílet je střílet. Přestože v obou případech je žádoucí se trefit. Ale jsou to dvě řemesla. Když zpíváte o životě nebo problémech života, ať to děláte vážně nebo komicky, tak je to pořád zpěv. Ale když zpíváte do boje, tak je to jiný řemeslo. To má tak málo společnýho, volání do boje a kumšt, jako má třeba vojenství a malířství. I když obě je umění, svým způsobem. Proto generál Eisenhower maluje tak hrozný obrazy. A proto Corot seděl se svou paletou v lese poblíž pevnosti Mont Valérien v sedumdesátejch letech, nedbaje pruskejch granátů, který kolem něj vybuchovaly. Víte, on tam seděl, trouba, maloval si a kolem lítaly granáty. A jemu se líbilo právě to světlo co bylo v tu chvíli v tom lese. Tedy ze stanoviska vojenského jednal právě tak nemožně, jako Eisenhower jedná ze stanoviska malířského. Jenom tím chci říct, že takový ty polnice, víte... Pochod proti větru je dobrá písnička, taková pochodová, ale mně opravdu tak moc nehoví. Mně hrozně unavuje a otravuje když se dělá z Osvobozeného divadla nějaká estráda. A když se násilím vykládá jako především politicky a sociálně uvědomělá propagační instituce. Mimochodem, to už zlobívalo i Nezvala. Vždycky nám říkával: Já vás, kluci, mám nejradši, když jste nepolitický.

Tohle je velmi důležité, co říkáte, poněvadž tady jste se ovšem postavil proti tézi, jíž se dnes vykládá a hodnotí Osvobozené divadlo: jako nástroj politického boje a chce se imitovat v jiných podmínkách zase jen jako nástroj úspěšného společenského zápasu.

Jenomže to je takhle: bitva se zpátečníky je děsně důležitá bitva, kulturně, politicky, všude, a nikdo se z ní nemá ulejvat. Za všech časů kumštýři, kteří za něco stáli, do té bitvy šli. Ale: k bitvě se zpátečníky se zatroubí, bitva se svede, vyhraje a odtroubí, a pak je odbytá až zase přijde čas zatroubit proti dalším troubům. Ale mezi těmito pohotovostmi a výjimečnými stavy trvá ten hlavní boj človíčka proti lhostejnosti hmoty, souboj individua, které je vybaveno vědomím své oddělenosti a své přechodnosti, s nezdolným veškerenstvem. Víte, to je něco jinýho. To není už bitva, to je věčná válka. A v té má umělec být vojákem doživotně. To je jeho první povinnost. Zníti to na komika moc vážně, komedie, podle mýho názoru, dovede bejt právě tak tragická jako tragedie má bejt komická. Jde o to jenom se rozhodnout: v divadle máte jenom ty dvě možnosti. Vždyť je to krása, ty dvě masky. Dneska to už pokládáme za otřepaný, každý víme, že komedie je ta s těmi koutky nahoru, s koutky dolů je tragédie, ale ono na tom něco je: oni to ti Řekové vyčíhli. To jsou dvě základní stanoviska. Mysteriu života se buďto můžete smát nebo nad ním můžete brečet. A nakonec je to totéž. Není to zajímavý, že nám tečou slzy, když pláčeme, ale taky když se smějeme? Není to krásný? A co to je? To je ta vymoženost, kterou člověk má proti pacholkovi, proti té mrše smrti. My se jí můžeme smát, my můžeme nad ní brečet, a obojí je výhra. Pravda, jen na chvilinku, na malou chvilinku. A proto právě je timing tak důležitý, proto je divadlo tak báječné umění, proto je divadlo v podstatě mysterium. Vždyť to není náhoda, že všechna divadla na zeměkouli, v každé civilizaci, vznikla z náboženství. To byly vždycky rituální věci. Divadlo je rituální zážitek, divadlo je mystický zážitek. Když seděj báby na broadwayském matiné tady v New Yorku a cucaj bonbóny, a říkaj si, ta má blbý šaty, anebo, ježíš ta ztloustla, ta herečka, to je hnus, panoptikum — s divadlem to nemá nic společného. Dojde-li však přes rampu k mystickému, iracionálnímu styku mezi publikem a hercem, pak zazáří podstata divadla. A ta byla v Osvobozeném divadle báječná. A zdaleka se nezjevovala jen kolem aktuality. Co jsem miloval nejvíc: když to přepolitizovaný publikum na galerii si někdy vysvětlilo nějakej náš vtip politicky. Někdo najednou si řek', nějakej dogmatik, trouba, si nahoře řek': to něco znamená, a začal tleskat, víte. Ono to vůbec nic neznamenalo, my jsme si jen dělali legraci, byl to vtip jenom pro vtip. Ale on si to „vyložil". No, my jsme se tam podívali a řekli jsme: tak to nás budete muset tedy poučit, to nám budete muset ten potlesk vysvětlit. Načež přišel další potlesk od těch, kteří to chápali a smáli se tomu dogmatikovi. Jak říkám, v Athénách museli najednou narukovat svobodní občané na vojnu, protože nepřítel zaútočil. Ale z týhle analogie dělat ze stranický potřeby funkci umění, to vede jen k těm odpornostem, které vidíme (a) v socialistickém realismu, (b) v plakátech na Coca-Colu. Dyť je to totéž. Mezi kapitalismem a socialismem si Madison Avenue (tj. sídlo reklamního velkopodnikatelství) podává ruku s kulturně-propagačním oddělením komunistické strany. To je přesně totéž. Tihle lidi si budou vždycky rozumět, právě tak jako si budou vždycky rozumět tajní policajti na obou stranách.

Jak vás tak poslouchám, Jiří, u vás se pořád vrací nějaký takový kategorický mravní imperativ... odkud to jde? Věříte v Pána Boha?

Nerad bych vás zklamal, ale ne, nevěřím. Já si Pánaboha nedovedu představit. A co si nedovedu představit, pro mne není. Všechno mi ukazuje na to, že Pámbu je šidítko. Buďto je to tatíček, který každýho tatíčka svou dokonalostí a mocí předčí, nebo je to kouzlo, které všechny záhady obratem vyloží a před veškerým zlem mě ochrání. Čili zase nad-otec. Ne. Můj táta umřel a už mi nepomůže, ba naopak, teď jsem sám táta a mám co dělat svejm dětem pomoct se životem. — Rozumějte. Já to neříkám jako nějakej umíněnej, hysterickej volnomyšlenkář. Vůbec ne. Já nejsem racionalista. Věda například je mnohdy vůl, podle mého názoru.

Věda? Já naopak myslel, že jste fanda na osmnácté století. Racionalismus, osvícenství, a tak.

Ale blbost, pane kolego. Jo. To se ví, osmnácté století, báječná věc... Voltaire, můj oblíbenec, atd. — Ale my jsme ve dvacátým! A je nejvyšší čas racionalismus revidovat.

Výborně. Revidujme tedy. Za prvé...

Ale jděte mi... Neberte mě za slovo. — Ale dobře tedy. Z vědy se nesmí dělat nový dogma. Vědecká metoda je báječná věc, ale je omezená našimi smysly a nástroji. Řekněte matematika. Neosobní, objektivní, čirá. Proč by někde na Marsu, či na neznámé planetě v mlhovině Coma Berenices nemohla být vědecky právě tak platná matematika, kde $2 \times 2 = 4$ by znělo třeba „nickrát koudel se rovná včera v kyčli"? — Nemohu si pomoci: umělecké poznání je pevnější než vědecké. Vemte Shakespeara:

„...WE ARE SUCH STUFF
AS DREAMS ARE MADE ON, AND OUR LITTLE LIFE
IS ROUNDED WITH A SLEEP."

(JSME Z LÁTKY, NA KTEROU LZE VYŠÍVAT SNY
A ŽIVOT NÁŠ OSTRŮVEK VE SPÁNKU.)

Dva verše. A obsahují stěžejní moudrosti všech věků, od starých Číňanů, Sokrata, přes Zen-budhismus až po dnešní existencialisty. Dva verše!

Tak vy zkrátka: Ať žije básník! Pryč s učencem!

Ale kdepak! Já jenom plkám, že v tomto materialistickém století, s celým tím harampádím technologických patentů, s tím železářským krámem, do kterého jsme se nastěhovali — že tam pro samý dráty, tranzistory a fotobuňky nevidíme přírodu. Zapomněli jsme, že jsme součástí vesmíru, a že doslovně jsme udělaný z téže suroviny co hvězdy. Stali se z nás modláři: uctíváme cyklotron. — Věda, skutečná věda, tu, pane kolego, neshazuju, kdepak. Dyť moderní fyzikové vám sami potvrdí, že jsou ve stavu hlubokého nepokoje, že co se děje uvnitř atomu, svědčí proti determinismu, a nálezy v makrokosmu, zdánlivě deterministické, nejsou konečné, nýbrž jen statistické.

Čili i filosofie vědy prochází dnes revolučními změnami.

Ano, a já jenom doufám, že tahle revoluce v samých základních vědeckých postulátech ukáže dnešní a příští generaci cestu než bude pozdě. Že nás vytrhne z toho technologického hračkářství a pomocí mysteria hmoty v nás otevře schopnost sledovat aspoň kapánek mysterium, které spí, narkotizováno chamtivostí a ignorantstvím v našich srdcích, nebo duších, zkrátka v každým z nás.

A vy mi budete vykládat, že nevěříte v Pána Boha?

Uklidněte se, otče misionáři. Pojem Boha implikuje vnější autoritu. Ředitele Veškerenstva, Nádherného Rozhodčího, Vrchního Pašáka; naznačuje, že někdo či něco nám vládne a že se o nás zajímá. A to já nekoupím, jak se říká v americkém slangu. Člověk je sám. Strašně sám v přírodě a jenom na chvilinku. Na návštěvě. A příroda je děsně lhostejná, a není na chvilinku. A člověk má strach, tak si vymyslel Pánaboha. Ale to, jak už jsem řek, je šidítko. A státní filosofie, to jsou taky šidítka. Berličky, protézičky. Praktická věc, jo. Moc lidem se s tím líp chodí. Ale já myslím, dokud se nenaučíme si autoritu najít v sobě, uvnitř, tak budeme život konit dál a setrváme v nebezpečí kolektivní sebevraždy. A k tomu, abychom tu autoritu v sobě vypěstovali, budeme muset přestat věřit, že jsme lev, král pouště a k obrazu božímu, a nezdolní kosmonauté. Budeme se muset smířit s tím, že jsme menší zvíře na malinký planetě obíhající kolem stálice podprůměrné velikosti na okraji jedné z nespočetných miliard spirálových galaxií. Jak to krásně napsal vynikající hvězdář, profesor Harlow Shapley: „Organická struktura a společenské zvyky Homo Sapiens nesvědčí, že by byl žádoucím klientem pro astronomické životní pojištění." Soudě podle našeho dosavadního chování a podle prostředků zhouby, které jsme si uklohnili, mají ryby v oceánu a hmyz na pevninách neskonale vyšší pravděpodobnost, že během příštích deseti tisíc let zdědí svět, než Homo.

Amen. Já s dovolením k tomu poznamenám: Tak nám pomoz Pámbu.

Prosím. Jen si poslužte.

Chtěl byste se někdy vrátit, podívat se do Prahy, do Československa?

Jo. Takhle: Letět někam do Evropy, tam si sednout na helikoptéru, vznésti se a přistát na Otočnici v Sázavě. Na tý velký louce u řeky — jmenuje se Otočnice, poněvadž se tam prej Sv. Prokop otočil, když měl zapřaženýho čerta do pluhu, než vyoral tu brázdu, na jejímž okraji jsem se narodil — no, tak tam takhle k večeru v létě přistát. Dojet si na kole do Bud k pekaři Královi pro čerstvý bledý housky — takový nikdo nikde nepeče. Dát si je s mlíkem a medem (lesním), pak si povídat s bráchou, jít si za soumraku zaplavat v řece, pak se mírně s ním ošlehnout vínem nebo žitnou a za svítání se zase v tý helikoptéře vznést a pryč. Do Prahy nechci. — Ale i ta helikoptéra do Sázavy je jenom taková představa. Víte, nostalgie, to není stesk po místě, nýbrž po čase, po mládí. A do minulosti cestovat dosud nelze.

Svědectví 1964 (zkráceno)

JIŘÍ VOSKOVEC, JEHO ŽENA A JAN WERICH. SNÍMKY ARCHIV

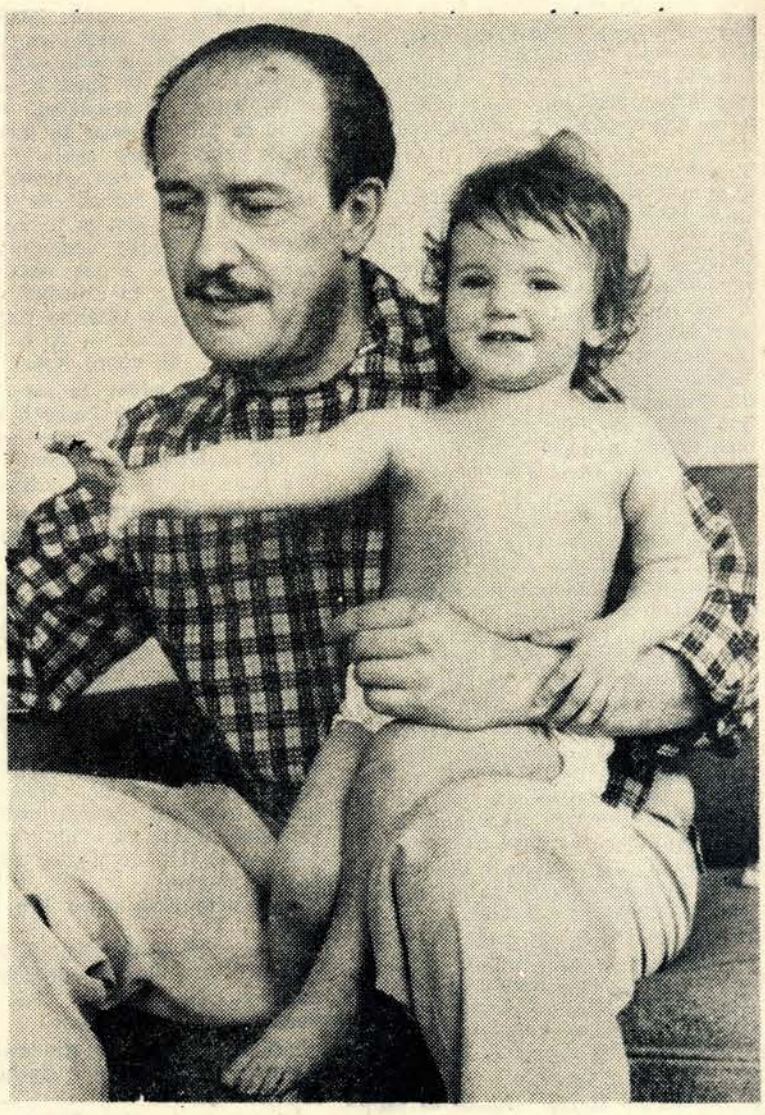

J. VOSKOVEC SE SVOU ADOPTIVNÍ DCEROU.

LES MURS ONT LA PAROLE

Journal mural mai 68
Claude Tchou, éditeur, 1968 – Paris
přeložil a vybral Bohuslav Reynek

Zlatý věk byl tehdy, když zlato nepanovalo.
Zlaté tele je vždycky z bláta. (Foyer Odeon)
Sociální výhody, to je smrt. (Sorbonne)
V srdci utrpení. (Nanterre)
Svoboda, to je právo na ticho a na mlčení. (Censier)
Oheň opravdu opravdový. (Nanterre)
Socialismus bez svobody: kasárna. (Bakunin-Nanterre)
A co kdybychom Sorbonnu spálili? (Sciences-Sorbonne)
Když prst ukazuje na Měsíc, trouba se dívá na prst. (Čínské přísloví – Conservatoire Musique)
Na štěstí se vyserem. (Sorbonne)
Dej si pozor na uši, jsou v nich zdi. (Censier)
Nechceme vlažný odvar sociální demokracie. (Censier)
Vespolek si pochcípáte z pohodlí. (Nanterre)
Zprvu je les, pak člověk, potom poušť. (Sorbonne)
Odbory jsou bordely. (Hall Gd Amphi)
Ekonomie je raněna, ať si pojde. (Censier)
Kdekdo chce dýchat a nikdo nemůže dýchat a mnozí říkají: „Vydychneme si později." A většina z nich neumírá, protože už je po nich. (Nanterre)
Dům hoří, dědeček se češe. (Rue de la Sorbonne)
Život je někde jinde. (Sorbonne)
Buďte realisty, žádejte nemožné. (Censier)
Trhání dlaždic v ulicích je počátkem zkázy a záhuby urbanismu. (Sorbonne)
Spočítejte si své vzteky a styďte se. (Censier)
Pište všude!
Odpověď: Než se dáte do psaní, naučte se myslet (Rue de l'Echaudé)
Kultura je jako povidla; čím jí kdo má méně, tím víc ji rozmazává. (Censier)
Z gumových cumlíčků roste masožravá společnost. (Censier)
Nejezme moc Marxe. (Censier)
Ti, kdo mluví o revoluci a o třídním boji a neopírají se o denní skutečnosti, ti mluví a mají v hubě mrtvolu. (Sorbonne)
Lidstvo bude šťastno teprve tehdy, až poslední kapitalista bude viset na střevech posledního levičáka. (Condorcet)

ODMÍTAJÍ VÁM PŘEDPLATNÉ?

Student našel pochopení pro potíže svých čtenářů ve vydavatelství Mladá fronta, které slíbilo uspokojit i ty, kteří týdeník marně shánějí.
Odstřihněte, vyplňte a zašlete na adresu:
STUDENT, redakce, Praha I, Staroměstské nám. č. 17
(anebo přepište objednávku na korespondenční lístek).

Objednávám . . . . výtisk(y) týdeníku STUDENT
Časopis zasílejte pravidelně na adresu (adresy):

Jméno: _____

Přesná adresa: _____